

Київський національний торговельно-економічний університет

Кафедра міжнародного, цивільного та комерційного права

ВИПУСКНА КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

на тему:

**ГОСПОДАРСЬКО-ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ЕЛЕКТРОННОЇ
ТОРГІВЛІ**

студентки 2 курсу, 6 м групи,
спеціальності 081 «Право»,
спеціалізації
«Комерційне право»

Римарчук Лесі Валеріївни

Науковий керівник
к.ю.н., доцент

Пальчук Петро Миколайович

Гарант освітньої програми
д.ю.н., доцент

Гончаренко Олена Миколаївна

Київ-2021

ЗМІСТ

РОЗДІЛ 1. ЗАГАЛЬНІ ЗАСАДИ ГОСПОДАРСЬКО-ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ЕЛЕКТРОННОЇ ТОРГІВЛІ

- 1.1. Поняття та ознаки електронної торгівлі за законодавством України.....7
- 1.2. Правовий статус учасників правовідносин в сфері електронної торгівлі.....16

РОЗДІЛ 2. ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ВИНИКНЕННЯ ТА ПРИПИНЕННЯ ГОСПОДАРСЬКИХ ЗОБОВ'ЯЗАНЬ В СФЕРІ ЕЛЕКТРОННОЇ ТОРГІВЛІ

- 2.1. Електронний договір як підстава виникнення господарських зобов'язань 27
- 2.2. Порядок укладання договору в електронній формі.....38
- 2.3. Правове регулювання зміни та припинення договору в сфері електронної торгівлі 45
- ВИСНОВКИ ТА ПРОПОЗИЦІЇ.....53**
- СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....58**

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. Торговельна діяльність як вид господарської діяльності є багатогранною та має тривалу історію. Аналіз розвитку торговельної діяльності дозволяє виокремити окремі історичні періоди, ознаки яких характеризують суспільні, технічні та організаційні елементи. Також розглядаючи правові засади розвитку торговельної діяльності, необхідно виділити ті чи інші особливості правового регулювання, які віддзеркалюють економічні відносини цього виду.

Визначальний вплив на провадження торгової діяльності має розвиток дистанційної торгівлі. Наприклад, мережа Інтернет дозволила здійснювати торговельні операції суб'єктів господарювання, які знаходяться в різних місцях та навіть країнах, проводячи оплату за торговельними операціями без відвідування банків тощо. Суб'єкти господарювання, інші учасники господарських відносин, використовуючи сучасні технічні досягнення, розширюють коло суб'єктів, з якими вступають у договірні відносини, економлячи час та інші ресурси, оптимізуючи свої операційні витрати тощо. Електронна торгівля станом на сьогодні є однією з головних умов ведення господарської діяльності в світі та Україні. Суб'єкти господарювання здійснюють пошук ринків збуту, розширюють коло контрагентів.

Ще одним із визначальних факторів, що вплинули на розвиток відносин між усіма учасниками є обставини надзвичайного характеру, які на сьогодні мають місце у більшості країн світу, а саме Covid-19. Такими чином, однією з ключових умов швидкого переходу бізнесу до ведення господарської діяльності за допомогою технологій є пандемія Covid-19, яка змусила більшість суб'єктів господарювання здійснювати торгівлю он-лайн. Саме тому перед суб'єктами господарювання постала потреба в збільшенні та розвитку електронної торгівлі, яка має відповідати вимогам законодавства. Останнім часом регулюванню та розвитку електронної торгівлі приділяється багато уваги серед науковців. Станом на сьогодні наукова спільнота недійшла до одноголосного розуміння

поняття електронної торгівлі, аналізу норм чинного законодавства, що унормовує електронну торгівлю.

Питанням вивчення та дослідження правової природи електронної торгівлі та електронної комерції займалися В. Апопій [57], О. Вінник [25-27], О. Гончаренко [33], В. Мілаш [60], В. Желіховський [39], Ю. Козир [43], Л. Нескороджена [55], Я. Тертичний [68], І. Ховрак [69], Р. Шелудняков [73] та інші науковці.

Мета дослідження. Дослідити чинне законодавство та практику його застосування, визначити правову природу електронної торгівлі, стан нормативно-правового забезпечення в сфері електронної торгівлі, прийти до висновків теоретичного характеру та розробити рекомендації щодо вдосконалення чинного законодавства України в зазначені сфері.

Для досягнення поставленої мети вирішені такі **завдання**:

- проаналізовано сутність та ознаки електронної торгівлі (комерції) в Україні;
- досліджено правовий статус суб'єктів електронної торгівлі, визначивши основні їх класифікаційні критерії;
- визначено сутність електронного договору як підставу виникнення зобов'язань в цій сфері електронної торгівлі, співвідношення електронного договору та господарського договору і цивільно-правового договору;
- проаналізовано порядок укладення електронного договору, співвідношення із загальним порядком укладенням господарських договорів в сфері торгівлі;
- охарактеризовано порядок та підстави зміни договору, укладеного в електронній формі, а також підстави і порядок припинення електронного договору.

Об'єктом дослідження є суспільні відносини в сфері електронної торгівлі (електронної комерції), визначення коло осіб, які є учасниками

відносин в сфері електронної торгівлі та порядок вчинення ними дій щодо укладення, зміни та розірвання договору в сфері електронної торгівлі.

Предметом дослідження є господарсько-правове регулювання електронної торгівлі.

Методами дослідження стали діалектичний, порівняльно-правовий, історико-правовий, формально-логічний, системно-функціональний методи та інші методи. При виконанні кваліфікаційної роботи був використаний порівняльно-правовий метод, який застосовувався з метою вивчення вітчизняного законодавства про електронну комерцію та електронну торгівлю, захист прав споживачів, правовий статус електронних договорів та їх регулювання. З допомогою історико-правового та діалектичного методів вдалося дослідити розвиток електронної комерції в історичному аспекті в національному законодавстві.

Із застосуванням формально-логічного методу була опрацьована наукова література стосовно теми дослідження і аналізувалась практика Верховного Суду, інших судів України з проблем, пов'язаних з господарсько-правовим регулюванням у сфері електронної торгівлі.

Системно-функціональний метод надав можливість вивчити і дослідити умови та порядок вчинення електронних договорів.

Наукова новизна випускної кваліфікаційної роботи полягає в комплексному дослідженні основних положень господарсько-правового регулювання електронної торгівлі, визначені правового статусу суб'єктів в сфері електронної торгівлі, порядку укладення ними електронних договорів, аналізі нормативно-правових актів, що унормовують відносини в сфері електронної торгівлі, виявленні прогалин та розбіжностей законодавства щодо унормування електронної комерції, наведенні пропозицій щодо удосконалення українського законодавства про електронну торгівлю.

Окремі положення випускної кваліфікаційної роботи викладено у статті «Поняття та ознаки електронної торгівлі за законодавством України», що

опублікована у збірнику наукових статей «Правове забезпечення господарської діяльності». К.: Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2021. С. 205-211.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що їх зміст у багатьох аспектах доповнює положення щодо правового регулювання інституту електронної торгівлі. Зібраний матеріал і узагальнення можуть бути використані для підготовки аналітичних праць, при лекційних заняттях та спецкурсів у вищих навчальних закладах.

Структура випускної кваліфікаційної роботи обумовлена метою і предметом дослідження та авторським підходом до розгляду обраної теми. Випускна кваліфікаційна робота складається із вступу, двох розділів, які включають в себе п'ять підрозділів, висновків та пропозицій, списку використаних джерел. Повний обсяг роботи становить 65 сторінок, із яких основна частина роботи займає 57 сторінок. Список використаних джерел складається з 76 найменувань.

РОЗДІЛ 1

ЗАГАЛЬНІ ЗАСАДИ ГОСПОДАРСЬКО-ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ЕЛЕКТРОННОЇ ТОРГІВЛІ

1.1. Поняття та ознаки електронної торгівлі за законодавством України

З початком активного розвитку інтернет-технологій, повсякденне життя стрімко заповнюється мережею Інтернет, що в свою чергу призвело до розвитку електронної торгівлі. З моменту виникнення електронної торгівлі в сучасних умовах сталося багато трансформацій торгівлі починаючи від відношення бізнесу до такого виду торгівлі та довіри потенційних споживачів/покупців до продажу товару і Інтернеті чи послуг отриманих через Інтернет.

Сучасна інформаційна система, що ґрунтується на цифрових технологіях, відіграє істотну роль у функціонуванні сучасного суспільства, забезпечуючи своїх суб'єктів необхідною інформацією для взаємодії. Це сприяє розвитку інститутів громадянського суспільства, але за умови соціального спрямування такої цифровізації, тобто орієнтації її не лише на приватні інтереси учасників суспільних відносин, а й врахування публічних інтересів і, в перші чергу, найменш захищених категорій осіб – споживачів, дрібного бізнесу, найманих працівників [25, с. 11].

Забезпечення соціального спрямування вітчизняної економіки покладається на державу, що передбачено ст. 13 Конституції України [1]. Аналізуючи положення правового регулювання торговельної діяльності слід вказати, що базовим законодавчим актом, який унормовує торговельну діяльність є Господарський кодекс України (далі – ГК України), який формує систему правових норму за участю власне суб'єктів господарювання [2]. Також відносини у сфері торговельної діяльності унормовуються відповідними положеннями Цивільного кодексу України (далі – ЦК України) [3] та Закону України «Про захист прав споживачів» [7].

При дослідженні змісту поняття «електронної торгівлі» слід визначити сутність даної правової категорії. При цьому слід звернути увагу, що поняття «торговельна діяльність», «торгівля», «електронна торгівля» можуть розглядатися як економічна так і правова категорія. Економічні відносини є первісними, а правове регулювання має забезпечувати уже існуючі суспільні відносини. Проте метою даного дослідження є саме правова складова торговельної діяльності, а саме одним із видів торговельної діяльності – електронна торгівля. З початком активного розвитку інтернет-технологій, повсякденне життя стрімко заповнюється мережею Інтернет, що в свою чергу призвело до розвитку електронної торгівлі. З моменту виникнення електронної торгівлі і сучасності відбувся ряд трансформації в електронній торгівлі починаючи від відношення бізнесу до такого виду торгівлі та довіри потенційних споживачів/покупців до товару чи послуг отриманих через Інтернет.

В економічній та правовій літературі доволі активно аналізується співвідношення понять «електронна торгівля», «електронна комерція» та «електронний бізнес». Електронна торгівля може здійснюватися на різних рівнях, починаючи з простого представництва компанії в мережі до електронної підтримки процесів, спільно здійснюваних декількома компаніями також на національному чи міжнародному рівні. На міжнародному рівні порівняно з національним електронна торгівля ускладнюється відмінностями в угодах між країнами, у правовому режимі оподаткування, розмірах митних зборів та в правилах банківської діяльності. Електронна комерція є складовою частиною цифрової економіки. На даний момент вона також є і самою розвиненою і втіленою у життя цифровою сферою. Для того, щоб дослідити економічний та соціальний вплив електронної комерції, перш за все, потрібно дати визначення електронній комерції та суміжних категорій в законодавстві та науковій літературі. Насамперед маємо вказати, що закріплену на рівні Господарського кодексу України класифікацію господарських відносин можна доповнити доктринальними класифікаціями, а саме:

– за критерієм сфери їх виникнення та дії

- внутрішньогосподарські (виникають всередині господарської організації),
- міжгосподарські (виникають між юридично самостійними суб'єктами, що діють у сфері господарювання);

– за взаємним становищем сторін: горизонтальні (учасники яких мають рівні права і рівні можливості) і вертикальні (учасники відносин мають різні права і можливості, в результаті чого один з них підпорядковується іншому з певних питань своєї діяльності);

– за галузями економіки і сферами управління, в яких вони виникають:

- господарські відносини у сфері промисловості, в агропромисловому комплексі, в галузі транспорту, в капітальному будівництві, у сфері приватизації державного та комунального майна, у сфері антимонопольно-конкурентного регулювання;

– за рівнем цифровізації:

(а) повністю/більшістю цифровізовані відносини (у сферах: телекомунікаційних послуг, електронних довірчих послуг, електронної комерції та ін.);

(б) значною мірою цифровізовані за співвідношенням традиційних товарів/робіт/послуг аналогової економіки з цифровими (сфера фінансових послуг, частина з яких надається он-лайн, інша – в традиційній формі, за особистої участі клієнта);

(в) з незначним рівнем цифровізації, в яких обов'язковим результатом господарської діяльності є матеріальні блага, а цифровізації підлягають в основному організаційні процеси (сфера матеріального виробництва, включаючи сільське господарство, будівництво, транспортні перевезення, надання побутових послуг тощо) [25, с. 13].

Для того щоб з'ясувати юридичну сутність торгівлі та електронної торгівлі, торговельної діяльності та інші терміни, пов'язані з торговельною діяльністю, необхідно звернутися до чинного законодавства. Відповідно до п. 1. ст. 263 Господарського кодексу України господарсько-торгівельною є

діяльність, що здійснюється суб'єктами господарювання, в сфері товарного обігу спрямована на реалізацію продукції виробничо-технічного призначення і виробів народного споживання, а також допоміжна діяльність, яка забезпечує їх реалізацію шляхом надання відповідних послуг. У п. 3 ст. 263 Господарського кодексу України наведено форми господарсько-торговельної діяльності, які можуть здійснювати суб'єкти господарювання зокрема: матеріально-технічне постачання та збут, заготівля, оптова торгівля, роздрібна торгівля та громадське харчування, комерційне посередництво сфері здійснення торговельної діяльності, допоміжна діяльність в сфері здійснення торгівлі по забезпеченню товарів та послуг в сфері послуг. [2]

Відповідно до п. 1 ст. 698 Цивільного кодексу України за договором роздрібною купівлі-продажу продавець, що здійснює підприємницьку діяльність з продажу товарів, зобов'язується передати покупцеві товар який придбано з метою особистого користування, покупець зобов'язується прийняти товар і оплатити його [3].

Згідно національного стандарту України «Роздрібна та оптова торгівля» торговельна діяльність – це ініціативна, систематична, виконувана на власний ризик для одержання прибутку діяльність юридичних і фізичних осіб щодо купівлі та продажу товарів кінцевим споживачам або посередницькі операції, або діяльність із надавання агентських, представницьких, комісійних або інших послуг у просуванні товарів від виробника до споживача. Видами торгівлі є роздрібна або оптова торгівля, комісійна торгівля та інші посередницькі операції з метою передачі товарів кінцевому споживачеві за плату. Також роздрібною торгівлею вважається вид економічної діяльності в сфері товарообігу та громадського харчування, що охоплює купівлю-продаж товарів кінцевому споживачу та надання йому торговельних послуг [15].

Протягом останніх років ці види торгівлі можна зустріти он-лайн, з використанням мережі Інтернет та інших комп'ютерно-інформаційних платформ, які є різновидами електронної торгівлі в Україні, що на сьогодні регулюється Законом України «Про електронну комерцію» [8] та іншими

нормативно-правовими актами. Закон України «Про електронну комерцію» як основний закон в сфері електронної торгівлі та супутніх видах господарської діяльності регулює та визначає організаційно-правові засади діяльності у сфері електронної комерції в Україні, встановлює порядок вчинення електронних правочинів із застосуванням інформаційно-комунікаційних систем та визначає права і обов'язки учасників відносин у сфері електронної комерції.

Згідно з ст. 3 Закону України «Про електронну комерцію» електронна торгівля – господарська діяльність у сфері електронної купівлі-продажу, реалізації товарів дистанційним шляхом вчинення електронних правочинів із використанням інформаційно-телекомунікаційних систем. Електронна торгівля є частиною електронної комерції згідно з Законом «Про електронну комерцію» в п. 1 ст. 3 Закону України «Про електронну комерцію» електронна комерція – це відносини, спрямовані на отримання прибутку, що виникають під час вчинення правочинів щодо набуття, зміни або припинення цивільних прав та обов'язків, здійснення дистанційно з використанням інформаційно-комунікаційних систем, внаслідок чого в учасників таких відносин виникають права та обов'язки майнового характеру.

Таким чином, законодавець визначаючи правові засади здійснення торговельної діяльності розмежував на рівні закону два поняття «електронна комерція» як більш широку за змістом категорію, складовою якої є «електронна торгівля». На думку науковців, характерною ознакою як електронної комерції, так і електронної торгівлі відповідно до Закону України «Про електронну комерцію» є використання інформаційно-телекомунікаційних систем при вчиненні правочинів щодо набуття, зміни або припинення цивільних прав та обов'язків, в тому числі реалізації товарів, а відтак – і наданні/отриманні інформаційних електронних послуг, яким відповідно до ст. 4 є низка послуг (щодо: розповсюдження реклами; створення можливостей для пошуку інформації та доступу до неї; передачі та зберігання інформації; розміщення інформації на замовлення іншої особи; передачі інформації за запитом особи або відправлення комерційних електронних повідомлень; вчинення інших дій у

сфері електронної комерції), які надаються з використанням інформаційно-телекомунікаційних систем, не потребують безпосередньої присутності замовника чи постачальника послуг і не передбачають одночасну передачу інформації невизначеному колу осіб) [25, с. 269].

Л. Нескороджена розглядає електронну комерцію у вузькому та широкому значеннях. В широкому значенні, під електронною комерцією вона визначає господарську діяльність, яка здійснюється за допомогою інформаційно-комунікаційних технологій, та яка включає в себе не лише укладення правочинів в електронній формі, а й передбачає електронний обмін інформацією, електронний рух капіталу, електронну торгівлю, обіг електронних грошей, електронний маркетинг, електронний банкінг, електронні страхові послуги тощо. В вузькому значенні, електронну комерцію розглядає як процес купівлі-продажу за допомогою інформаційно-комунікаційних технологій, результатом якого є правочин, укладений в електронній формі [55, с. 20].

Р. Шелудняков визначає загальне визначення електронної комерції як сукупність відносин в мережі Інтернет, що мають підприємницький характер, а також допоміжних операцій просування товарів, робіт, послуг та інших об'єктів у Всесвітній мережі. Основою електронної комерції є транзакція (угода), вчинена за допомогою мережі Інтернет і навіть не обов'язково, щоб така транзакція мала безоплатний характер. Надання доступу до електронного ресурсу, скачування безкоштовної програми в мережі Інтернет також можуть охоплюватися поняттям електронної комерції, оскільки навколо цих процесів цілком можуть бути побудовані ефективні бізнес моделі. Крім того, до поняття електронної комерції цілком можливо додавати і підготовчі дії з просування товарів в Інтернет, їх рекламу, створення сайту тощо, адже тісний взаємозв'язок між переддоговірними і договірними аспектами тут є аксіомою [73, с. 88].

На думку В. Желіховського електронна комерція – це система взаємовідносин у сфері здійснення обміну даними (електронними

документами) та інформацією між суб'єктами господарювання з використанням Інтернету [39, с. 15]. І. Ховрак в своїй роботі розглядає поняття електронної комерції з двох точок зору : - економічної електронна економічна діяльність, пов'язана з реалізацією і постачанням товарів (робіт, послуг), вибір та замовлення яких здійснюється через комп'ютерні мережі, а розрахунки між покупцем та постачальником здійснюються за допомогою електронних засобів); та - юридичної(сукупність правил, які врегульовують порядок здійснення відносин між замовником та постачальником при оформленні договорів купівлі-продаж товарів (робіт, послуг), спрямованих на отримання прибутку на основі виконання електронних процедур [69, с. 17]. Я. Тертичний під електронною комерцією пропонує розуміти будь-який вид торгівельно-підприємницької, торговельної, комерційно-посередницької діяльності, участі у торгівлі, продажу товарів, нерухомості, цінних паперів, наданні послуг з метою одержання прибутків, який здійснюється дистанційним способом із використанням інформаційно-телекомунікаційних систем [68, с. 282].

Ю. Козир пропонує наступне співвідношення: електронна торгівля охоплюється поняттям електронної комерції, а електронна комерція охоплюється поняттям електронний бізнес. Але це зовсім не означає, що вони не можуть існувати окремо. Тобто можливе здійснення електронної комерції без ведення електронного бізнесу і навпаки. Однак, вести електронну торгівлю – значить вести електронну комерційну діяльність [43].

Таким чином, електронна комерція по своїй сутності є господарсько-торговельною діяльністю, що здійснюється з метою отримання прибутку, яка включає в собі електронну торгівлю як один з основних видів здійснення електронної комерції. В свою чергу електронна торгівля, на відміну від електронної комерції, охоплює не весь процес товарно-грошового обміну, а тільки ту його частину, яка безпосередньо пов'язана з купівлею-продажем. Таке твердження належить до електронної роздрібною торгівлі. Але в цілому електронна комерція поняття складніше, ніж електронна торгівля. Остання є частиною електронної комерції. Найбільш масштабною в своєму розвитку є

електронна роздрібна торгівля станом на сьогодні вона охоплює низку складових, зокрема операції з купівлі-продажу товарів, пошук та демонстрацію товарів, консультацію щодо товару та умов його набуття, можливість вибору доставки та оплати товару, післяпродажне обслуговування покупця [32].

Власне ці елементи унормовуються положеннями Закону України «Про захист прав споживачів» [7] та іншими актами законодавства. Зокрема Закон України «Про захист прав споживачів» передбачає врегулювання договору, укладеного на відстані, під яким визначає договір, укладений продавцем (виконавцем) із споживачем за допомогою засобів дистанційного зв'язку, а засоби дистанційного зв'язку це телекомунікаційні мережі, поштовий зв'язок, телебачення, інформаційні мережі, зокрема Інтернет, які можуть використовуватися для укладення договорів на відстані. Характерним для електронної торгівлі є те, що ця форма має значні переваги навіть перед прогресивними формами реальної торгівлі. Щоправда, їй притаманні також і вади [57].

Таким чином, при аналізі положень законодавства щодо електронної торгівлі як різновиду господарської діяльності та практики його застосування слід вказати, що цей вид торговельної діяльності матиме подальше стрімке поширення. Кожна зі сторін торговельних відносин отримує переваги при використанні електронної торгівлі та вважаємо, що в майбутньому ця тенденція буде лише покращуватися. Адже продавці зацікавлені в стрімкому розвитку свого бізнесу, тому старанно працюють над наданням якісних послуг покупцям, в свою чергу покупці стають більш лояльними до електронної торгівлі та з кожним роком активніше її використовують. Цьому сприяє значне законодавче регулювання, яке визначає не тільки правову природу електронних договорів, а й унормовує торговельну діяльність та пов'язані з ним правовідносини із застосуванням інформаційних технологій.

Підсумовуючи викладене вище маємо вказати, сучасний світ стрімко розвивається, все більше послуг ми можемо отримати онлайн для кожної з сторін є важливою економія часу при отриманні послуги за допомогою

електронної торгівлі. Саме тому Україна як і інші країни світу працюють над законодавчою базою яка регулює систему електронної торгівлі та електронної комерції. Аналіз чинного законодавства та стану нормативного регулювання відносин в сфері електронного бізнесу в цілому як найбільш широкого поняття, що охоплює електронну комерцію та електронну торгівлю дозволяє зробити висновок, що законодавча база сприяє швидкому розвитку в сфері електронної торгівлі та намагається адаптуватися до сучасних ринкових реалій, зокрема пов'язаних із вимогами ринку, наприклад пов'язаних із епідемією Covid-19.

Таким чином, під електронною торгівлею слід розуміти спосіб провадження торговельної діяльності дистанційно з використанням інформаційно-комунікаційних систем, внаслідок чого в учасників господарських відносин виникають права та обов'язки майнового характеру щодо переходу права власності на товари в силу укладення договору в електронній формі, а також надання супутніх послуг, які забезпечують проведення торговельної діяльності в сфері розрахункових, посередницьких та інших відносин. Зокрема електронна торгівля охоплює широкий спектр бізнес-операцій, включаючи: встановлення контакту, обмін інформацією, до і післяпродажну підтримку продаж; електронну оплату управління доставкою та її відстеження, доставку продуктів, широкий спектр телекомунікаційних технологій, включаючи електронну пошту, технологію електронного обміну даними й електронні платежі, які призначені для задоволення потреб фізичних та юридичних осіб, органів державної влади в телекомунікаційних послугах. Тому вважаємо електронну торгівлю однією з головних форм провадження господарської в основі якої є операції, що здійснюються за цивільно-правовими договорами, що передбачають передачу прав власності на товари, надання послуг та проведення робіт шляхом здійснення через мережу Інтернет та інші телекомунікаційні системи.

1.2. Правовий статус учасників правовідносин в сфері електронної торгівлі

Швидке зростання впливу інформаційних технологій в суспільних відносинах та економічних відносинах вимагає ефективної правової, зокрема, господарсько-правової регламентації відносин у сфері електронної комерції, яка станом на сьогодні є одним із головних інструментів глобалізації процесів. Учасниками відносин в сфері електронної комерції та торгівлі можуть бути всі суб'єкти права, але все найчастіше зустрічається в діяльність фізичних і юридичних осіб, суб'єктів публічного права при вчиненні правочинів різного роду за допомогою електронних засобів зв'язку та сукупно пов'язаних із цими правочинами правовідносин. Електронна комерція – це широкий набір інтерактивних методів ведення діяльності з надання споживачам товарів та послуг. Також під визначенням електронної комерції розуміють будь-які форми ділових операцій, де сторони взаємодіють через електронні технології, а не в фізичному процесі [61, с. 104-105].

Хто ж є учасниками даних правовідносин? Відповідно до ст. 6 Закону України «Про електронну комерцію» учасниками відносин у сфері електронної комерції є суб'єкти електронної комерції, постачальники послуг проміжного характеру в інформаційній сфері, органи державної влади та органи місцевого самоврядування в частині виконання ними функцій держави або місцевого самоврядування. Але насамперед це учасники господарських відносин.

В найширшому розумінні правовий статус учасника господарських відносин визначається у ст. 2 Господарського кодексу України, яка вказує що учасниками відносин у сфері господарювання є суб'єкти господарювання, споживачі, органи державної влади та органи місцевого самоврядування, наділені господарською компетенцією, а також громадяни, громадські та інші організації, які виступають засновниками суб'єктів господарювання чи здійснюють щодо них організаційно-господарські повноваження на основі відносин власності [2].

Насамперед, для того щоб стати суб'єктом правовідносин у сфері електронної комерції, необхідно мати доступ до всесвітньої інформаційної системи загального доступу, що логічно зв'язана глобальним адресним простором та базується інтернет-протоколі, визначеному міжнародними стандартами. Такий доступ можуть забезпечити оператори та провайдери телекомунікацій. [72, с. 85].

Законодавець визначає, що суб'єктами правовідносин у сфері електронної комерції є продавці, виконавці, постачальники та отримувачі даних послуг чи товарів за допомогою мережі Інтернет їх правовий статус регулюється ст. 7 Закону України «Про електронну комерцію».

Суб'єкти електронної комерції можна розділити за наступними параметрами :

- загальні суб'єкти це будь-які учасники цивільних правовідносин що передбачені в ст. 2 Цивільного кодексу України [3], всі хто є замовниками та постачальниками товарів або робіт, послуг через мережу Інтернет.
- спеціальні або ж інвестиційні суб'єкти це оператори телекомунікацій, оператори платіжних систем, центри засвідчення електронно-цифрових підписів, кваліфікаційних електронних підписів, реєстратори та адміністратори, що присвоюють мереживі ідентифікатори, хостинг-провайдери.

До останніх суб'єктів електронної комерції віднесено таких суб'єктів, які є «невидимими» але без них весь процес електронної комерції неможливий в технологічному сенсі, вони залежно від своїх обов'язків на різних етапах сприяють вчиненню та підтвердженню електронного правочину [50].

Сторони, що укладають електронний договір насамперед, є сторонами, що можуть бути суб'єктами електронної комерції, до них варто віднести:

- суб'єкта господарювання будь-якої організаційно-правової форми, що реалізує товари, виконує роботи, надає послуги з використанням інформаційно-телекомунікаційних систем;

- особа, яка купує, замовляє, використовує зазначені товари, роботи, послуги шляхом вчинення електронного правочину.

Таким чином, суб'єктами електронної комерції є суб'єкт господарювання будь-якої організаційно-правової форми, що реалізують товари, виконують роботи, надають послуги з використанням інформаційно-телекомунікаційних систем, чи особа, яка купує, замовляє, використовує зазначені товари, роботи, послуги шляхом вчинення електронного правочину, а також інші учасники господарських відносин.

Продавець, який повинен мати статус суб'єкта господарювання, (виконавець, постачальник) товарів, робіт, послуг в електронній комерції під час своєї діяльності та у разі поширення комерційного електронного повідомлення зобов'язаний забезпечити прямий, простий, стабільний доступ інших учасників відносин у сфері електронної комерції до такої інформації:

- повне найменування юридичної особи або прізвище, ім'я, по батькові фізичної особи - підприємця;
- місцезнаходження юридичної особи або місце реєстрації та місце фактичного проживання фізичної особи - підприємця;
- адреса електронної пошти та/або адреса інтернет-магазину;
- ідентифікаційний код для юридичної особи або реєстраційний номер облікової картки платника податків для фізичної особи - підприємця, або серія та номер паспорта для фізичної особи - підприємця, яка через свої релігійні переконання відмовилася від прийняття реєстраційного номера облікової картки платника податків та офіційно повідомила про це відповідний податковий орган і має відмітку в паспорті;
- відомості про ліцензію (серія, номер, строк дії та дата видачі), якщо господарська діяльність підлягає ліцензуванню;
- щодо включення податків у розрахунок вартості товару, роботи, послуги та, у разі доставки товару, інформація про вартість доставки;
- інші відомості, що відповідно до законодавства підлягають оприлюдненню [31, с. 75].

Продавець під час вчинення електронного правочину зобов'язаний забезпечити повну відповідність предмета електронного договору, погодженого сторонами, кількісним та якісним характеристикам.

Також стороною електронного договору в електронній комерції може бути фізична особа, яка не зареєстрована як фізична особа – підприємець та реалізує або пропонує до реалізації товари, виконує роботи, надає послуги з використанням інформаційно-телекомунікаційних систем. Це можливо лише за умови що сторони електронного правочину прямо домовилися про застосування положень Закону України «Про електронну комерцію» до правочину. Тому виникає питання про те, чи можуть електронні договори, укладатися між особами, які не є суб'єктами електронної комерції. Відповідь яка нам здається є очевидною – можуть, враховуючи з положення Цивільного кодексу України [3].

Таким чином, пропонується внести зміни до закону про електронну комерцію та визначити коло суб'єктів електронної торгівлі. Пропонується внести зміни до ст. 6 Закону України «Про електронну комерцію» та доповнити абзацом другим ч. 1 в такій редакції «Постачальники послуг проміжного характеру інституційних суб'єктів електронної комерції є особи яких діяльність відбувається технологічному сенсі та забезпечує виконання електронного правочину, його посвідчення та зберігання, з метою подальшого його відтворення за потреби».

Якщо продавець, виконавець, постачальник пропонує іншій стороні електронного договору надати йому відомості про платіжні інструменти для оплати вартості товару, роботи, послуги, він зобов'язаний забезпечити захист такої інформації відповідно до Законів України «Про захист інформації в інформаційно-телекомунікаційних системах» [11] і «Про платіжні системи та переказ коштів в Україні» [12]. Продавець має право вимагати від іншої сторони лише такі відомості, без яких укладення та виконання зобов'язань за електронним договором неможливе.

Права та обов'язки покупця, замовника, споживача товарів, робіт, послуг

у сфері електронної комерції визначаються законодавством України, зокрема Законом України «Про захист прав споживачів».

Покупець, замовник, споживач товарів, робіт, послуг у сфері електронної комерції за обсягом своїх прав та обов'язків прирівнюється до споживача у разі укладення договору поза торговельними або офісними приміщеннями та у разі укладення договору на відстані відповідно до Закону України «Про захист прав споживачів».

Правовий статус покупця не чітко визначений законодавством щодо укладення електронних договорів. Отже, на покупця або іншого учасника відносин в сфері електронного бізнесу поширюються загальні вимоги господарського та цивільного законодавства, якщо їх права та обов'язки не визначені законом про електронний бізнес. Тобто фізична особа яка є суб'єктом електронної комерції, але не зареєстрована як юридична особа чи фізична особа-підприємець при вчиненні електронного правочину керується нормами Закону України «Про захист прав споживачів», в частині отримання товару, повернення товару неналежної якості та відповідальності за надання невідповідної інформації про себе яка необхідна для вчинення правочину.

Наприклад, покупець замовник, споживач товарів, робіт, послуг у сфері електронної комерції, який приймає пропозицію іншої сторони щодо укладення електронного договору, зобов'язаний повідомити про себе інформацію, необхідну для його укладення, але це слід розглядати як загальну вимогу законодавства, але спосіб надання такої інформації в сфері електронного бізнесу має свою особливість [61, с. 125].

У разі оплати вартості товару, роботи, послуги із застосуванням платіжних інструментів така особа має право повідомити відомості, що дають змогу забезпечити проведення оплати відповідним оператором платіжних систем, який несе відповідальність за їх збереження та використання в порядку, передбаченому законодавством. Фізична особа повинна надати інформацію про себе, необхідну для вчинення електронного правочину, створення електронного підпису, ідентифікації в інформаційній системі суб'єкта електронної комерції,

шляхом введення (створення) особою спеціального набору електронних даних, а також вчинення інших дій у такій системі. У випадках, передбачених договором, покупець (замовник, споживач) повинен повідомити адресу доставки товару, виконання роботи чи надання послуги [57].

Учасниками відноси чинне законодавство України також вказує суб'єктів які надають послуги посередницького характеру. Законодавець в ст. 6 Закону України «Про електронну комерцію» вказує, що під постачальниками послуг проміжного характеру в інформаційній сфері варто вважати операторів, провайдерів, телекомунікацій; операторів послуг платіжної інфраструктури; реєстраторів, що присвоюють мережеві ідентифікатори, та інші суб'єкти, що забезпечують передачу та зберігання інформації з використанням інформаційно-телекомунікаційних систем. При цьому перелік суб'єктів, що надають послуги проміжного характеру не може бути вичерпним в силу широкого кола послуг, що можуть надаватися суб'єктами господарювання – посередниками відповідних послуг, сервісних послуг.

Права та обов'язки постачальника послуг проміжного характеру в інформаційній сфері визначаються договором про надання таких послуг, які враховують вимоги Цивільного кодексу України [3] та Господарського кодексу України [2], положень Закону України «Про електронну комерцію» та законодавством про телекомунікації тощо. Постачальник послуг проміжного характеру в інформаційній сфері не є стороною електронного правочину, предметом якого виступають товари, роботи або послуги, інші ніж послуги проміжного характеру в інформаційній сфері а саме реєстрація доменних імен або IP-адрес, присвоєння інших мережевих ідентифікаторів, фіксація часу відправлення/надходження електронного повідомлення, надання доступу до мережі Інтернет та інших інформаційно-телекомунікаційних систем тощо, і не несе відповідальності за зміст переданої чи отриманої інформації та за шкоду, завдану внаслідок використання результатів таких послуг, за умови, що він не є ініціатором передачі такої інформації, не обирає її одержувача та не може змінити її зміст [58].

Постачальник послуг проміжного характеру в інформаційній сфері, що надає послуги проміжного тимчасового зберігання інформації, наданої одержувачем послуги, з єдиною метою - покращити подальшу передачу інформації іншим одержувачам послуги на їхню вимогу, не несе відповідальності за автоматичне, тимчасове та проміжне зберігання інформації і за шкоду, завдану внаслідок використання результатів таких послуг, за умови що він не змінює зміст інформації, виконує умови доступу до інформації, включаючи законодавчі вимоги доступу до інформації про власника мережевого ресурсу, виконує правила оновлення інформації у спосіб, який визнаний і використовується у промисловості, не перешкоджає законному використанню технологій, які визнані та використовуються у промисловості, при отриманні даних про використання інформації вдається до швидких дій з метою унеможливлення доступу до інформації, яку він зберігав, після того як йому стало відомо, що інформація в первинному джерелі передачі була видалена з мережі або доступ до неї унеможливлено, або є рішення суду про видалення чи унеможливлення доступу [36, с. 88-89].

У разі якщо постачальник послуг проміжного характеру в інформаційній сфері є ініціатором передачі інформації, обирає її одержувача та може змінити її зміст, він зобов'язаний забезпечити прямий, простий, стабільний доступ інших учасників відносин у сфері електронної комерції до такої інформації:

- повне найменування юридичної особи або прізвище, ім'я, по батькові фізичної особи - підприємця;
- місцезнаходження юридичної такої особи;
- адреса електронної пошти;
- ідентифікаційний код юридичної особи або реєстраційний номер облікової картки платника податків фізичної особи - підприємця, або серія та номер паспорта для фізичної особи - підприємця, яка через свої релігійні переконання відмовилася від прийняття реєстраційного номера облікової картки платника податків та офіційно повідомила про це відповідний податковий орган і має відмітку в паспорті;

- за наявності відомості про ліцензію (серія, номер, строк дії та дата видачі);
- інші відомості, що відповідно до законодавства підлягають оприлюдненню [31].

В ч. 3 ст. 6 Закону України «Про електронну комерцію» вказується, що учасники відносин у сфері електронної комерції можуть розробляти правила професійної етики у цій сфері. Ці правила можуть використовуватися під час вчинення електронних правочинів, підготовки установчих та інших документів юридичних осіб – суб'єктів господарювання при здійсненні ними господарської діяльності.

Так, О. Гончаренко розглядаючи проблеми правового регулювання відносин в сфері цифрової економіки в своїй праці дійшла висновку щодо важливості розвитку нормативного регулювання у сфері цифрової економіки, яке має бути пов'язане із етичністю користування інструментами цифрової трансформації. Саморегулювання цифрової економіки враховує гнучкість застосування різних інструментів, зокрема й етичних кодексів. Структура та зміст етичних кодексів (кодексів професійної етики) кожної компанії відрізняються. Однак у змісті таких кодексів загалом містяться глобальні напрями сучасних вимог до бізнесу: політика сталого розвитку, повага до прав людини, корпоративна соціальна відповідальність, відповідність антикорупційному, податковому законодавству тощо, а також спеціальні, які відображають окремі зобов'язання конкретної компанії. При цьому етичні кодекси можуть включати лише вимоги щодо компанії або ж співробітників, а політики щодо сталого розвитку або ж поваги до прав людини – кодифікуватися в окремих збірках. Розробка та прийняття етичних кодексів є доволі складним процесом, оскільки вимагає значних фінансових та інтелектуальних витрат і подальшої підтримки на рівні організаційних структур [33, с. 80]

Проведений аналіз вказує на те, що хоч правове регулювання електронних угод тісно пов'язане з такими поняттями як «електронна

комерція» і «електронна торгівля», проте більший вплив на розвиток господарських правовідносин та їх правового регулювання надають такі явища, як електронні повідомлення, що в силу постійного розвитку інформаційних технологій, знаходять все більшого поширення у всіх сферах суспільного життя.

Таким чином, електронна комерція яка існує сьогодні, чітко відображає в собі розвиток інформаційно-телекомунікаційних систем, при цьому суб'єктами електронної комерції можуть бути всі користувачі такі інформаційно-телекомунікаційних систем, а саме юридичні та фізичні особи – підприємці, юридичні особи та фізичні особи, фізичні особи – підприємці та фізичні особи, які під час вчинення електронного договору зобов'язані керуватися як загальними положеннями законодавства так і спеціальними положеннями законодавства. Загальними нормами є відповідні положення Цивільного кодексу України, Господарського кодексу України, Закону України «Про захист прав споживачів», та нормами спеціальних законів, зокрема Закону України «Про електронну комерцію», Закону України «Про захист інформації в інформаційно-телекомунікаційних системах» Закону України «Про платіжні системи та переказ коштів в Україні» Закону України «Про електронні довірчі послуги».

Не зважаючи на значну кількість нормативних актів які регулюють правовий статус даних суб'єктів існують певні труднощі насамперед це проблемна індивідуалізація учасника торговельних відносин, суб'єкта яку можна визначити за допомогою IP адреси пристрою з якого було здійснено замовлення та його підтвердження іншою стороною. Але важко довести що саме ця особа здійснювала даний правочин. Побачили проблему яка існує в законодавчому регулюванні не тільки в Україні це транснаціональність даного виду правочинів, але на жаль сьогодні країни не створили єдиного документу який б регулював даний вид діяльності та її суб'єктів, і як нам здається не скоро з'явиться це пов'язано з швидкою зміною технологій та закріпленням їх на ринку чи навпаки.

Таким чином, суб'єктами електронної комерції є суб'єкт господарювання будь-якої організаційно-правової форми, що реалізують товари, виконують роботи, надають послуги з використанням інформаційно-телекомунікаційних систем, чи особа, яка купує, замовляє, використовує зазначені товари, роботи, послуги шляхом вчинення електронного правочину, а також інші учасники господарських відносин.

Продавець, який повинен мати статус суб'єкта господарювання, (виконавець, постачальник) товарів, робіт, послуг в електронній комерції під час своєї діяльності та у разі поширення комерційного електронного повідомлення зобов'язаний забезпечити прямий, простий, стабільний доступ інших учасників відносин у сфері електронної комерції до такої інформації.

Правовий статус покупця не чітко визначений законодавством щодо укладення електронних договорів. Отже, на покупця або іншого учасника відносин в сфері електронного бізнесу поширюються загальні вимоги господарського та цивільного законодавства, якщо їх права та обов'язки не визначені законом про електронний бізнес. Тобто фізична особа, яка є суб'єктом електронної комерції, але не зареєстрована як юридична особа чи фізична особа-підприємець при вчиненні електронного правочину керується нормами Закону України «Про захист прав споживачів», в частині отримання товару, повернення товару неналежної якості та відповідальності за надання невідповідної інформації про себе яка необхідна для вчинення електронного договору.

Стороною електронного договору в електронній комерції може бути фізична особа, яка не зареєстрована як фізична особа – підприємець та реалізує або пропонує до реалізації товари, виконує роботи, надає послуги з використанням інформаційно-телекомунікаційних систем. Це можливо лише за умови що сторони електронного правочину прямо домовилися про застосування положень Закону України «Про електронну комерцію» щодо договору. Тому виникає питання про те, чи можуть електронні договори, укладатися між особами, які не є суб'єктами електронної комерції. Відповідь

яка нам здається є очевидною – можуть, враховуючи з положення Цивільного кодексу України.

Аналізуючи Закон України «Про електронну комерцію» слід вказати, що там відсутня норма яка б характеризувала постачальників послуг проміжного характеру тому пропонуємо в нести зміни до ст. 6 Закону України «Про електронну комерцію» та доповнити абзацом другим ч.1 в такій редакції «Постачальники послуг проміжного характеру інституційних суб'єктів електронної комерції є особи яких діяльність відбувається технологічному сенсі та забезпечує виконання електронного правочину, його посвідчення та зберігання, з метою подальшого його відтворення за потреби».

РОЗДІЛ 2

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ВИНИКНЕННЯ ТА ПРИПИНЕННЯ ГОСПОДАРСЬКИХ ЗОБОВ'ЯЗАНЬ В СФЕРІ ЕЛЕКТРОННОЇ ТОРГІВЛІ

2.1. Електронний договір як підстава виникнення господарських зобов'язань

Віртуальне життя продовжує стрімко заповнювати господарську діяльність. Сьогодні вже нікого не здивує можливість укладання договорів за допомогою глобальної мережі Інтернет суб'єктами господарювання та іншими учасниками майнових правовідносин. Також з використанням використання інформаційно-телекомунікаційних систем уповноважені суб'єкти здійснюють управлінську діяльність, в тому числі в сфері господарювання.

Зокрема, з'явилися складові таких відносин – підприємства, які здійснюють власну діяльність виключно он-лайн та віртуальні об'єкти, електронна форма зв'язків, включаючи договори, а також пов'язані з цим проблеми: правового режиму згаданих об'єктів, відповідальності віртуальних підприємств та їх учасників, а також визначення їх частки на ринку та/або наявності узгоджених дій, що потребують попереднього дозволу антимонопольних органів, застосування відповідальності до таких осіб. Притаманна для згаданих суб'єктів та об'єктів віртуальність та пов'язані з цим ризики свідчать про необхідність відображення на рівні законодавства специфіки господарських відносин в умовах цифровізації з метою впорядкування функціонування віртуальних підприємств та використання електронних ресурсів для забезпечення соціального спрямування цих відносин. Зволікання з таким регулюванням загрожує значними ризиками, які притаманні для цифровізації нарівні з її перевагами [26, с. 76].

Результатом змін суспільних відносин було прийняття законів України «Про електронну комерцію», «Про електронні довірчі послуги», що стало

передумовою для запровадження в господарській діяльності такого правового інструменту, як електронний договір.

Таким чином, суб'єкти електронної торгівлі як учасники правовідносин можуть укладати договори, які є підставою виникнення прав та обов'язків при здійсненні ними операцій дистанційно, з використанням інформаційних технологій.

Поняття господарського зобов'язання визначено ст. 173 ГК України, яка вказує, що господарським визнається зобов'язання, що виникає між суб'єктом господарювання та іншим учасником (учасниками) відносин у сфері господарювання з підстав, передбачених Господарським кодексом України, в силу якого один суб'єкт (зобов'язана сторона, у тому числі боржник) зобов'язаний вчинити певну дію господарського чи управлінсько-господарського характеру на користь іншого суб'єкта (виконати роботу, передати майно, сплатити гроші, надати інформацію тощо), або утриматися від певних дій, а інший суб'єкт (управнена сторона, у тому числі кредитор) має право вимагати від зобов'язаної сторони виконання її обов'язку. Підстави виникнення господарських зобов'язань визначаються ст. 174 Господарського кодексу України [2], яка вказує що однією із підстав виникнення зобов'язань є господарський договір та інші угоди, передбачені законом, а також зобов'язання можуть виникати з угод, не передбачених законом, але таких, які йому не суперечать. Цивільному кодексі України в ст. 11 визначає, що підставами виникнення цивільних прав та обов'язків, зокрема, є договори та інші правочини [3].

На думку В. Луця, договір як юридичний факт належить до правомірних дій, що вчиняються з волі його учасників і спрямовуються на виникнення, зміну чи припинення цивільних прав або обов'язків. Проте роль договору не обмежується тільки тим, що він впливає на динаміку цивільних правовідносин (породжує, змінює або припиняє їх), а й відповідно до вимог законодавства, звичаїв ділового обороту, вимог розумності та справедливості визначає зміст конкретних прав та обов'язків учасників договірної зобов'язання. У цьому

розумінні договір виступає засобом регулювання поведінки сторін у цивільних правовідносинах [48, с. 24].

В свою чергу Ю. Заїка пропонує розуміти договір як домовленість двох або більше сторін, що спрямована на встановлення, зміну чи припинення цивільних прав та обов'язків [40, с. 428].

При цьому враховуючи, що договір укладається за участю суб'єктів господарювання такі договори цілком обґрунтовано можна назвати господарським договорами.

Господарський договір є основною формою реалізації господарських зобов'язань, а його роль зводиться до регулювання товарно-грошових відносин учасників господарського обігу. Особлива юридична природа, своєрідні юридичні риси, що характеризують господарські договори як особливу категорію і особливий договірний тип, вирізнялись у науці давно. Не нова також ідея кодифікації норм, що регулюють господарсько-договірні відносини в межах єдиного кодексу [56, с. 37].

В широкому розумінні господарського права господарський договір – це зафіксовані в спеціальному правовому документі на підставі угоди зобов'язання учасників господарських відносин (сторін), спрямовані на обслуговування (забезпечення) їх господарської діяльності (господарських потреб) [26, с. 428].

Відповідно до 181 Господарського кодексу України [2] господарський договір укладається в порядку, встановленому Цивільним кодексом України з урахуванням особливостей, передбачених Господарським кодексом України. При цьому, якщо особливості укладення договору визначається спеціальним законом, то відповідно застосовуються положення такого законодавчого акту. Звичайно спеціальним законом щодо Господарського кодексу України та Цивільного кодексу України є Закон України «Про електронну комерцію»

За загальним правилом господарський договір (а також і цивільно-правовий договір), може існувати в вигляді єдиного документа, підписаного сторонами. Допускається укладення договорів у спрощеній формі шляхом

обміну листами, телеграмами, телефонограмами та іншими засобами електронної комунікації, а також шляхом підтвердження прийняття до виконання замовлення, якщо законом не встановлено спеціальні норми до форми та порядку укладення даного виду договорів. Важливо, щоб електронний договір містив всі істотні умови необхідні для даного виду договору, інакше він може бути визнаний неукладеним.

Визначаючи правову природу електронного договору цілком обґрунтовано можна стверджувати, що він є різновидом господарського договору. Власне поняття «електронний договір» визначено законодавцем у п. 5 ч. 1 ст. 3 Закону України «Про електронну комерцію». Відповідно до вище зазначеної норми, електронний договір — це домовленість двох або більше сторін, спрямована на встановлення, зміну або припинення цивільних прав і обов'язків що оформлено в електронній формі [8].

Зазначене визначення схоже за змістом з визначенням терміну «договір» у ст. 626 Цивільного кодексу України, різниця полягає лише в електронній формі укладення. Як видно з наведених визначень особливістю електронного договору є те, що він вчиняється в електронній формі.

Варто вказати, що в ст. 639 Цивільного кодексу України є і диспозитивне правило про те, що «договір може бути укладений у будь-якій формі, якщо вимоги щодо форми договору не встановлені законом» [3].

При цьому електронна форма договору не передбачається як одна із його можливих і правомірних форм. Абзац другий ч. 2. ст. 639 Цивільного кодексу України передбачає, що договір, який укладений за допомогою інформаційно-телекомунікаційних систем, «вважається укладеним у письмовій формі». Потрібно пам'ятати що електронний договір не прирівнюється до договорів, укладених у письмовій формі, а він є таким. При цьому ст. 205 Цивільного кодексу України не настільки вже категорична щодо охоплення поняттям «письмовий» договорів, укладених в електронній формі. Відповідно до ч. 1 ст. 205 Цивільного кодексу України «правочин може вчинятися усно або в письмовій (електронній) формі». Таке формулювання письмової та електронної

форми правочинів говорить про те, що договір в електронній формі швидше прирівнюється до письмового договору, ніж є таким [60, с. 39].

Зокрема, відповідно до ст. 207 Цивільного кодексу України «правочин вважається таким, що вчинений у письмовій формі, якщо його зміст зафіксований в одному або кількох документах (у тому числі електронних), у листах, телеграмах, якими обмінялися сторони».

Таким чином, слід вказати, що волевиявлення учасників правовідносин могут здійснюватися у формах визначених ст. 205 Цивільного кодексу України та з урахуванням вимог Господарського кодексу України, що прямо передбачено ст. 181 Господарського кодексу України [2].

Отже, узагальнюючи дані положення чинного законодавства України маємо вказати, що сторони господарського зобов'язання, в тому числі в електронній формі мають дотримуватися загальних положень щодо форми договору.

Вчені-юристи, під формою договору вважають спосіб вираження волі сторін на вчинення правочину [28, с. 642].

Проте науковці вказують, що наразі в законодавстві відсутнє чітке визначення поняття форми договору, не існує єдиного його розуміння і в науковій літературі. В своїй праці Н . Кучаковська наголошує на важливості послідовності знаків певного інформаційного коду, яка може бути відтворена після закінчення інформаційної взаємодії сторонами, яка в світовій практиці називається зареєстрованою. Залежно від методу реєстрації дані можна фіксувати, зберігати й транспортувати на носіях різних видів. Найпоширенішим, хоча й не економічним, носієм даних є папір, на якому дані реєструються шляхом зміни оптичних властивостей його поверхні за допомогою спеціального барвника. Світові хвилі, які несуть інформацію про нанесений код, віддзеркалюють від поверхні паперу і сприймаються сітчаткою ока людини. Проте дані можуть передаватися за допомогою не тільки світових і звукових хвиль, а й електричних хвиль, для фіксації яких необхідний спеціальний носій, яким найчастіше виступає магнітний диск. Незважаючи на

спосіб виявлення волі учасника господарських відносин, можливі лише два варіанти: або таке волевиявлення фіксується на носіїві і може бути відтворене поза межами інформаційного обміну, або відбувається без будь-якої фіксації [47].

Отже, саме зафіксовані волевиявлення учасників правовідносин слід вважати формою договору, яка дає змогу відтворити волю учасника господарських відносин для інформаційних або доказових цілей. Договір може вчинятися у письмовій, електронній або у будь-якій іншій формі, яка передбачає фіксацію волевиявлення на носіїві [66, с. 37]

Як відмічає І. В. Спасибо-Фатєєва, ст. 207 Цивільного кодексу України містить різні види письмової форми: на одному чи на двох і більше документах, на паперовому носії чи електронному. Головне, щоб сторони обмінялися відповідними документами. Це буває, коли оферта направляється однією стороною іншій у вигляді листа, телеграми (у паперовому чи електронному вигляді), єдиного документа, що йменується «договір», а друга – реагує на це, відповідаю чи листом, телеграмою тощо або погоджуючись з умовами, викладеними в договорі, підписує його [71, с. 175].

Електронний договір являє собою інформацію що зафіксована у вигляді електронних даних, обов'язково включаючи в собі обов'язкові реквізити документа, вираженого в електронній формі, вважають договором в письмовій формі.

Тобто договір, зміст якого зафіксований в електронних документах, є письмовим договором, а не прирівнюється до такого. Саме тому електронний договір має відповідати всім вимогам, встановленим для письмової форми правочинів, а саме:

- зміст договору зафіксовано в одному чи декількох електронних документах (листах);
- воля сторін на його вчинення виражена за допомогою електронного засобу зв'язку;

– договір підписаний сторонами у порядку, визначеному чинним законодавством України, в даному випадку із застосуванням електронно-цифрового підпису або його аналогу (за умови дотримання вимог законодавства щодо ідентифікації сторін електронного договору) [72, с. 87].

Обов'язковою вимогою для того щоб договір визнавався укладеним в електронній (письмовій) формі, є підписання таких договорів сторонами електронним цифровим підписом, використання якого врегульоване Законом України «Про електронні довірчі послуги».

Проте маємо вказати, що електронний цифровий підпис є лише різновидом електронного підпису. Варто звернути увагу, що Закон України «Про електронні документи та електронний документообіг» встановлює, що накладанням саме електронного підпису (а не електронного цифрового підпису) завершується створення електронного документа. Згідно положень Закону України «Про електронні документи та електронний документообіг» який регламентує, що допустимість електронного документа як доказу не може заперечуватися виключно на підставі того, що він має електронну форму [32].

Аналогічне положення міститься в Законі України «Про електронну комерцію», відповідно до якого електронні документи (повідомлення), пов'язані з електронним правочином, можуть бути подані як докази сторонами та іншими особами, які беруть участь у судовому розгляді справи. Докази, подані в електронній формі та/або у формі паперових копій електронних повідомлень, вважаються письмовими доказами згідно зі ст. 64 Цивільного процесуального кодексу України [4], ст. 36 Господарського процесуального кодексу України [5] та ст. 79 Кодексу адміністративного судочинства України [6].

Тому електронні договори є письмовими доказами в розумінні чинного законодавства України. При цьому такі договори повинні відповідати всім вимогам, встановленим для електронних документів, а саме: інформація в такому документі має бути зафіксована у вигляді електронних даних,

включаючи обов'язкові реквізити документа, а також він повинен бути підписаний електронним підписом. Однак на практиці виникає проблема з наданням таких доказів суду. Це може бути зроблено у вигляді роздруківок скріншотів з екрана або навіть у більш витончені способи – відкривання електронного листа з проведенням відеофіксації цього процесу та надання відповідного відеозапису суду [31, с. 75].

Зокрема у справі 235/1462/17 від 09.10.2017 року Апеляційний суд Донецької області, розглянув справу за позовом Особа_1 до ТОВ «АЛЛО». Це рішення суду апеляційної інстанції ухвалено за наслідками розгляду позову про захист прав споживача, який вважав, що Інтернет - продавець ввів його в оману і намагався повернути придбаний товар та сплачені кошти керуючись законодавством про захист прав споживачів в ч. 5, ст. 12 Закону України «Про захист прав споживачів». І хоча суд відмовив споживачу, це рішення цікаве наступним. Суд визнав замовлення товару на сайті, доставку товару покупцю поштою, підписання покупцем акту приймання – передачі товару та сплату коштів за товар договором купівлі-продажу товару укладеним на відстані відповідно до ст. 13 Закону України «Про захист прав споживачів». [7] При цьому моментом укладання договору – акцептом оферти вважається підписання покупцем акту-приймання передачі товару. Такий висновок суду базується на визнанні Угоди користувача, яка містилася на сайті, і з якою кліком погодився покупець, публічним договором передбаченим ст. 633 Цивільного кодексу України. [3] Пункт Угоди користувача містив припис про таке: «єдиним засобом відшкодування, яке надається Користувачеві у разі невідповідності фактичних умов продажу оферті, є надання користувачеві (одержувачу) права відмовитися від отримання і прийняття відповідного Товару та вимагати повернення сплаченої за нього вартості, а також вартості доставки Товару до пункту видачі (якщо суми фактично були оплачені Платником). Одержувач має право скористатися даним правом до моменту підписання документів, які підтверджують отримання Товару (зокрема документів перевізника про доставку відправлення з Товаром Одержувачеві).» Тобто, покупець мав право

відмовитися від договору купівлі-продажу товару тільки до підписання ним акту-приймання передачі товару, що і стало підставою для суду для відмови у задоволенні позову про захист прав споживача. Адже позивач хотів повернути кошти вже після отримання товару та наполягав, щоб продавець забрав свій товар у вказаному позивачем місці. Суд підкреслив, що в даному випадку стаття 12 Закону України «Про захист прав споживачів» - права споживача в разі укладення договору поза торговельними або офісними приміщеннями» - не застосовується. Окрім цього, що не менш важливо, суд використав як докази у справі сторінки з Інтернету, в тому числі архівні сторінки, на яких був розміщений текст Угоди споживача. [18]

Як бачимо в нашій країні з'являється прецеденти по спрах які виникають при вчиненні правочинів за допомогою глобальної мережі Інтернет. Але на жаль законодавство не досконале та потребує змін. Зокрема в даному спорі не доречно посилатися лише на 12 статтю Закону України «Про захист прав споживачів» Також варто було звернути увагу на статтю 9 цього ж Закону яка прямо вказує на можливість повернення товару при виявленні дефектів у ньому.

Тому можемо зробити висновок, що господарські договори можуть укладатися в електронній формі такі договори матимуть юридичну силу, аналогічну до цивільно-правових електронних договорів.

Цікавим є рішення наступне суду в справі № 524/5556/19 від 12.01.2021 яке прийнято Верховним Судом у складі колегії судів Першої судової палати Касаційного цивільного суду У липні 2019 року ОСОБА_1 звернулася до суду з позовом до товариства з обмеженою відповідальністю «Кредитна установа «Європейська кредитна група» (далі - ТОВ «КУ «Європейська кредитна група»)), правонаступником якого є товариство з обмеженою відповідальністю «Фінансова компанія «Кредит-Капітал» (далі - ТОВ «ФК «Кредит-Капітал»)), про визнання кредитного договору недійсним. Позовна заява мотивована тим, що у червні 2019 року їй почали надходити дзвінки від працівників відповідача, з яких вона довідалась про укладення начебто між нею

та ТОВ «КУ «Європейська кредитна група» договору про надання фінансового кредиту від 13 травня 2019 року № 3518204404/306232. Відповідно до норм Цивільного кодексу України та Господарського кодексу України, а також Закону України «Про електронну комерцію». Електронний договір, укладений шляхом обміну електронними повідомленнями, підписаний у порядку, визначеному статтею 12 цього Закону, вважається таким, що за правовими наслідками прирівнюється до договору, укладеного у письмовій формі. Кожний примірник електронного документа з накладеним на нього підписом, визначеним статтею 12 цього Закону, є оригіналом такого документа. Електронний договір вважається укладеним з моменту одержання особою, яка направила пропозицію укласти такий договір, відповіді про прийняття цієї пропозиції в порядку, визначеному частиною шостою цієї статті. Відповідь особи, якій адресована пропозиція укласти електронний договір, про її прийняття (акцепт) може бути надана шляхом: надсилання електронного повідомлення особі, яка зробила пропозицію укласти електронний договір, підписаного в порядку, передбаченому статтею 12 цього Закону; заповнення формуляра заяви (форми) про прийняття такої пропозиції в електронній формі, що підписується в порядку, передбаченому статтею 12 цього Закону; вчинення дій, що вважаються прийняттям пропозиції укласти електронний договір, якщо зміст таких дій чітко роз'яснено в інформаційній системі, в якій розміщено таку пропозицію, і ці роз'яснення логічно пов'язані з нею стаття 11 Закону України «Про електронну комерцію». Верховний Суд звертає увагу й на непослідовність позиції позивачки, яка одночасно заявляла, що договір нею не укладався, потім, що кошти їй не передавалися і одночасно просить визнати договір недійсним. Але недійсним можна визнати лише укладений договір. Позивачка свої вимоги не довела. Відповідно до частини третьої статті 401 Цивільно процесуального кодексу України суд касаційної інстанції залишає касаційну скаргу без задоволення, а рішення без змін, якщо відсутні підстави для скасування судового рішення. Враховуючи наведене, колегія суддів вважає за необхідне залишити касаційну скаргу без задоволення, а оскаржувані судові рішення - без

змін, оскільки доводи касаційної скарги висновків судів не спростовують [16].

Суб'єкти електронної торгівлі як учасники правовідносин можуть укладати договори, які є підставою виникнення прав та обов'язків при здійсненні ними операцій дистанційно, з використанням інформаційних технологій.

Підводячи підсумок, ми вважаємо, що договори (правочини), укладені в електронній формі, прирівнюються за юридичною силою до правочинів, укладених у письмовій формі.

Визначаючи правового природу електронного договору слід вказати, що він є різновидом господарського договору, який має складатися в письмовій формі. Електронний договір містить інформацію, яка зафіксована у вигляді електронних даних, обов'язково включаючи обов'язкові реквізити документа (сторони, дата та місце укладення) а також умови договору, укладеного в електронній формі. Тобто договір, зміст якого зафіксований в електронних документах, є письмовим договором, й при цьому цілком допустимим назвати його різновидом письмової форми договору. Саме тому електронний договір має відповідати всім вимогам, встановленим для письмової форми правочинів. При цьому такі договори повинні відповідати всім вимогам, встановленим для електронних документів, а саме: інформація в такому документі має бути зафіксована у вигляді електронних даних, включаючи обов'язкові реквізити документа, а також він повинен бути підписаний електронним підписом.

Разом з тим, враховуючи прогалини в чинному законодавстві пропонуємо доповнити абзацом 3 ч. 2 ст. 639 Цивільного кодексу України в такій редакції «електронний договір — це домовленість двох або більше сторін, що спрямована на встановлення, зміну або припинення, прав і обов'язків, що оформлено за допомогою електронних засобі, достовірність якого засвідчується за допомогою цифрової ідентифікації особи яка здійснила даний правочин, даний договір можна відтворювати за допомогою електронних засобів відображення інформації».

2.2. Порядок укладання договору в електронній формі

У науковій літературі наявні різні думки щодо співвідношення понять «порядок» та «спосіб» укладення цивільно-правових та господарсько-правових договорів. Науковці поняття «спосіб» визначають як певну дію, прийом або систему прийомів, що дає можливість зробити, здійснити що-небудь, досягти чогось [26, с. 451]. Водночас під поняттям «порядок» розуміємо певну послідовність, черговість, стадійність чого-небудь [58]. Враховуючи зазначені визначення понять, порядок укладення договору розглядаємо як сукупність етапів, визначених нормами права або домовленістю осіб, спрямованих на виникнення зобов'язання.

Під способами укладення договору розуміємо дії, що необхідно здійснити стосовно істотних умов договору з метою узгодження волі потенційних контрагентів Н. Кучаковської, вважає, що форма договору – це спосіб відображення взаємного волевиявлення сторін договору щодо його змісту на відповідному носії інформації. Такими носіями можуть бути як традиційні (паперові) документи, так і електронна переписка контрагентів, електронні договори, укладені за допомогою кваліфікованих електронних довірчих послуг. Таким чином, форма господарського електронного договору – це спосіб відображення згоди сторін господарського договору щодо його змісту, зафіксована на електронному носії інформації [47].

Законодавство України передбачає певний масив договорів, що в свою чергу потребує їх класифікації та регулювання, існує два способи укладання господарських договорів: спрощений та загальний. Однією з головних ознак господарських зобов'язань є господарські договори які є підтвердженням здійснення господарської діяльності між контрагентами [50].

Поняття форми договору можна визначити як спосіб відображення взаємного волевиявлення сторін договору щодо його змісту на відповідному носії інформації. Незважаючи на те, що законодавством України встановлено правило щодо укладення господарських договорів у письмовій формі,

прийняття законів України «Про електронну комерцію», «Про електронні документи та електронний документообіг» стало передумовою для запровадження в господарській діяльності такого правового інструменту, як електронний договір.

С. Пиленко вважає що мобільність договору, яка виражається у спрощенні процедури його укладення, та можливість обміну інформацією за допомогою електронних засобів зв'язку є тими напрямками, які сприяють удосконалення правового регулювання договірних відносин [59, с. 51].

Цим можна стрімкість поширення електронного договору як способи виникнення прав та обов'язків учасників правовідносин. С. Пиленко вважає що мобільність договору, яка виражається у спрощенні процедури його укладення, та можливість обміну інформацією за допомогою електронних засобів зв'язку є тими напрямками, які сприяють удосконалення правового регулювання договірних відносин [59, с. 52].

Якщо сторони вирішили укласти договір в електронній формі, вони є вільними у виборі такої форми договору, навіть якщо правочин не підпадає під регулювання Закону України «Про електронну комерцію». Варто зазначити, що Господарський кодекс України не містить згадки про електронні договори. При цьому господарські договори укладаються за правилами, встановленими Цивільним кодексом України, з урахуванням особливостей, передбачених Господарським кодексом України, іншими нормативно-правовими актами щодо окремих видів договорів.

Насамперед учасники договірних правовідносин є вільними у виборі контрагента та способу укладення договору, визначні його умов. Зокрема, С. Авраменко та С. Мирославський наголошують на застосуванні принципів свободи договору учасниками договірної правовідносини, які повинні не просто враховувати зміст чинних правових актів, але зобов'язані керуватися ними. Тобто умови договору повинні відповідати закону і не суперечити нормам цивільного права, але сторони мають керуватися також принципом щодо свободи договору [19, с. 355].

Проте на жаль питання, пов'язані з укладанням договорів з допомогою електронних довірчих послуг, залишились не вирішеними остаточно у правовій науці.

Електронний договір вважається укладеним з моменту одержання особою, яка направила пропозицію укласти такий договір, відповіді про прийняття цієї пропозиції в порядку, визначеному ч. 6 ст. 11 Закону України «Про електронну комерцію». Згідно із Законом України «Про електронну комерцію», пропозиція укласти електронний договір (оферта) має містити істотні умови, передбачені законодавством для відповідного договору, та виражати намір особи, яка її зробила, вважати себе зобов'язаною у разі її прийняття.

Істотними умовами договору варто вважати наступні умови – це предмет договору, вартість (ціна) договору, термін дії договору та інші умови як сторони визначають істотними умовами.

Як правило електронні договори сфері надання послуг та купівлі-продажу товарів розміщені на сайті у продавця чи надавача послуг у вигляді публічної оферти, що передбачено ст. 641 ЦК України. При прийнятті її іншою стороною вона її акцептує це може виражатися по різному, шляхом клікання у віконці погодження на сайті, в торгівлі це оплата рахунку-фактури яка виставляється при замовленні товару [25, с. 183].

Таким чином, щоб електронний договір вважався укладеним, необхідно досягти згоди щодо всіх істотних умов, встановлених для такого договору. Відповідне положення закріплено в ст. 640 ЦК України. Наслідком недотримання вимог є те, що електронний договір вважатиметься не укладеним (таким, що не відбувся) та не породжуватиме юридичних наслідків.

Якщо щодо всіх істотних умов договору сторони прийшли до згоди самостійно, то форма та порядок укладення господарських договорів встановлюється законодавством. Так, згідно з положеннями Цивільного кодексу України договір, укладений за допомогою інформаційно-телекомунікаційних систем, має юридичне значення (силу) договору,

укладеного в письмовій формі. Щоб електронний договір вважався вчиненим у письмовій (електронній) формі, необхідно дотриматися всіх встановлених вимог, передбачених, ст. 181 ГК України, якою передбачений порядок укладення господарських договорів за правилами, встановленими ЦК України.

Законодавством встановлені загальні умови визнання дійсності цивільно-правових та господарсько-правових договорів, за наявності яких договори можна вважати укладеними. Цими умовами є такі:

- а) сторони повинні досягти згоди з усіх істотних умов договору;
- б) сторони договору мають досягти такої згоди у передбаченій законом формі (належній формі);
- в) сторони господарсько-правового договору мають досягти такої згоди у передбаченому законом порядку [40, с. 456].

Крім загальних положень щодо договору, які передбачені ЦК України законодавець визначає спеціальні умови, які закріплені у ст. 10 Закону України «Про електронну комерцію» та визначають особливості електронного договору. Насамперед електронні правочини вчиняються на основі відповідних пропозицій (оферт). Інформування потенційних покупців (замовників, споживачів) щодо товарів, робіт, послуг здійснюється відповідно до вимог чинного законодавства та може здійснюватися шляхом надсилання комерційних електронних повідомлень лише на підставі згоди на отримання таких повідомлень, наданої особою, якій такі повідомлення адресовані. Таке комерційне електронне повідомлення має відповідати таким вимогам:

- комерційне електронне повідомлення має чітко ідентифікуватися як таке;
- особа, від імені якої надсилається комерційне електронне повідомлення, зобов'язана забезпечити прямий, простий доступ осіб, яким воно адресовано, до відомостей, необхідних щодо даного договору у відповідності до вимог законодавств;
- комерційні електронні повідомлення щодо знижок, премій, заохочувальних подарунків тощо мають чітко ідентифікуватися як

такі, а умови їх отримання мають бути доступними та викладатися у спосіб, що унеможливило б двозначне розуміння, а також відповідати вимогам законодавства про рекламу;

- інформація про вартість товару, роботи, послуги повинна містити відомості щодо включення податків у її розрахунок та, у разі доставки товару - інформацію про вартість доставки [50].

Таким чином, укладення електронного договору можливе за умови попереднього інформування покупця (іншої особи, яка бажає укласти договір дистанційно) про умови такого договору. При цьому в більшості випадків договори за участю фізичних осіб є публічними договорами, загальні вимоги щодо яких визначені ст. 633 ЦК України.

Крім загальних вимог щодо порядку укладення договору спеціальні положення передбачені ст. 11 Закону України «Про електронну комерцію». Але в будь-якому випадку особа, яка пропонує укласти договір має виконати вимоги ЦК України та має надати (сформувавати) пропозицію – оферту, яка має містити необхідні для даного договору істотні умови, які визначені законодавством або умови, погодження яких вимагає контрагент за договором. Інша сторона має надати повний та беззастережний акцепт, оскільки в іншому випадку договір не буде укладеним. При цьому всі дії мають здійснюватися з використанням інформаційно-телекомунікаційних систем, у спосіб, який не заборонений чинним законодавством.

Але аналізуючи правові норми щодо порядку укладення договору з використанням інформаційно-телекомунікаційних систем маємо зробити висновок, що положення ст. 11 Закону України «Про електронну комерцію» відповідають загальним положенням ЦК України та фактично дублюють загальні положення цивільного права щодо порядку укладення договору, в тому числі щодо порядку надання оферти та акцепту. Наприклад, ч. 3 ст. 11 вказує, що електронний договір укладається шляхом пропозиції його укласти (оферти) однією стороною та її прийняття (акцепту) другою стороною. Електронний договір вважається укладеним з моменту одержання особою, яка направила

пропозицію укласти такий договір, відповіді про прийняття цієї пропозиції в порядку, визначеному частиною шостою цієї статті. Відповідні положення закріплені в ст. 641-642 ЦК України [45, с. 193].

Також ст. 11 Закону України «Про електронну комерцію» передбачає, що особа яка надала пропозицію може (факультативно, але не обов'язково) може містити інформацію про:

- технологію (порядок) укладення договору;
- порядок створення та накладання електронних підписів сторонами договору;
- можливість та порядок внесення змін до умов договору;
- спосіб та порядок прийняття пропозиції укласти електронний договір (акцепту);
- порядок обміну електронними повідомленнями та інформацією між сторонами під час виконання ними своїх зобов'язань;
- технічні засоби ідентифікації сторони;
- порядок внесення змін до помилково відправленого прийняття пропозиції укласти електронний договір (акцепту);
- посилання на умови, що включаються до договору, шляхом перенаправлення (відсилання) до іншого електронного документа і порядок доступу до такого документа;
- спосіб зберігання та пред'явлення електронних документів, повідомлень, іншої інформації в електронній формі та умови доступу до них;
- умови виготовлення та отримання паперових копій електронних документів;
- можливість вибору мови, що використовується під час укладення та виконання договору та інші відомості [8].

Відповідно до Закону України «Про електронну комерцію» та Закону України «Про електронні документи та електронний документообіг» визначається, що накладанням саме електронного підпису завершується створення електронного документа. Основною метою електронного підпису є

ідентифікація підписувача договору та схвалення ним його зміст. З огляду на це не такою важливою для суб'єктів господарювання є форма електронного підпису, як можливість подальшої ідентифікації підписувача та підтвердження цілісності документа. Важливим елементом електронного договору є момент застосування електронного підпису, який вважається датою укладення електронного договору.

У науковій літературі серед видів (типів) електронних підписів виділяють такі:

- 1) факсиміле, яке проставляється в електронному вигляді, відскановані зразки підписів та надруковані імена. Основна проблема таких підписів полягає в тому, що неможливо встановити особу, яка підписала документ, а також вони не забезпечують цілісність документа;
- 2) підпис за допомогою особистого ідентифікаційного номера (коду) – PIN;
- 3) кваліфікований електронний підпис як різновид електронного підпису.

Такий поділ зазначених видів (типів) е-підписів зумовлений ступенем захисту е-договору, який він забезпечує. Використання виду електронного підпису визначається законодавством або за письмовою згодою сторін [73, с. 91].

Таким чином, договір який укладено в електронній формі згідно Цивільного кодексу України прирівнюється до письмового договору, про те Законом України « Про електронну комерцію» чітко визначає порядок укладення електронних договорів та зазначає наступні способи підписання та договорів насамперед з використанням кваліфікованого електронного підпису, електронного підпису та електронного підпису який підтверджується одноразовим ідентифікатором, електронно-цифровим підписом.

Однак не визначено чіткий порядок підписання договору тому ми вирішили що потребують вдосконалення норми Закону України « Про електронну комерцію» щодо визначення переліку обов'язкових реквізитів електронного договору для підтвердження його цілісності й справжності та унеможливлення визнання електронного договору недійсним. Тому ми

пропонуємо доповнити Закон України «Про електронну комерцію» ст. 12-1 в такій редакції :

«Обов'язкові реквізити електронного договору це істотні умови договору, які передбачені чинним законодавством та без яких даний договір варто вважати неукладеним.

Обов'язковими реквізитами електронного договору є :

- найменування сторін, які укладають електронний договір;
- адреса (місцезнаходження) електронного договору;
- документи, які посвідчують фізичну особу або інформація Єдиного державного реєстру юридичних осіб, фізичних осіб – підприємців та громадських формувань щодо суб'єктів дані яких містяться в реєстрі;
- істотні умови договору, а також інші умови погоджені сторонами»
- рахунок на який буде здійснюватися оплата;
- номер телефону та електронна адреса;
- дані про надавача кваліфікаційного електронного підпису;
- платформу за допомогою якої підписано договір.»

2.3. Правове регулювання зміни та припинення договору в сфері електронної торгівлі

Сьогодні електронні договори стають дедалі популярними серед суб'єктів господарювання. Це зумовлено швидкістю укладення та зручністю їх використання. Але виконання договірних зобов'язань здійснюється на загальних засадах, незалежно від того, як укладено договір, з використанням інформаційно-телекомунікаційних систем або в звичний спосіб.

Проте в процесі провадження господарської діяльності або за її межами у сторін електронного договору виникає необхідність внесення змін до укладеного між ними договору, а також може необхідність припинити договірні зобов'язання.

Порядок та підстави розірвання електронних договорів регулюється ЦК України та спеціальним законодавством. Загальні норми розірвання договору встановлені в ст. 651 ЦК України, яка чітко вказує що договір може бути припинений у разі загальної згоди сторін, за рішення суди чи в разі односторонньої відмови від договору у повному обсязі або частково, якщо право на таку відмову встановлено договором або законом [48, с. 253].

На жаль, норми яка б регулювала ці відносини в електронні сфері відсутні в Законі України «Про електронну комерцію», тому за основу будемо застосовувати положення ст. 651 ЦК України.

При цьому маємо звернути увагу, що у науковій літературі звертається увага на неузгодженість між загальними та спеціальними нормами договірного права, яка виражається у тому, що в загальних положеннях про договори, зокрема щодо регулювання існування договірних відносин, відсутні положення про припинення договору. Водночас у нормах ЦК України, які поширюються на окремі види зобов'язань, передбачаються підстави припинення окремих договорів [71, с. 246].

Зміна та розірвання договору здійснюється зазвичай за згодою сторін (якщо інше не передбачено законом та договором), а у разі відсутності згоди – в судовому порядку за позовом заінтересованої сторони за умови дотримання порядку, передбаченого ст. 188 ГК України включає: надсилання ініціатором зміни чи розірвання договору відповідної пропозиції іншій стороні; розгляд такої пропозиції адресатом та відповідь на неї протягом 20-денного строку з моменту отримання; передання спору на розгляд суду протягом 20-денного строку з моменту отримання відмови прийняти пропозиції щодо зміни чи розірвання договору чи завершення терміну отримання відповіді у разі залишення пропозиції без відповіді [26, с. 134].

Також договори, в тому числі укладені в електронній формі можуть бути припинені за різних підстав, проте вказуємо тільки ті, які залежать від волі суб'єктів договірних відносин, зокрема:

1) належного виконання договору ст. 599 Цивільного кодексу України, ст. 203 Господарського кодексу України;

2) передачі кредитору відступного ст. 600 Цивільного кодексу України: на заміну грошей, іншого майна, інші дії тощо. Умовами є: обов'язкова згода кредитора; розмір, строки та порядок передання відступного обумовлюються окремою угодою;

3) зарахування зустрічних однорідних вимог, строк виконання яких настав, а також вимог, строк виконання яких не встановлений або визначений моментом пред'явлення вимоги ст. 601 Цивільного кодексу України, ст. 203 Господарського кодексу України. Умовами є: зустрічні вимоги, однорідні вимоги, строк виконання настав або обумовлений вимогою. Для зарахування достатньо листа за підписом керівника підприємства-ініціатора. Проте краще оформляти двосторонню угоду для сповіщення про можливість зарахування іншої сторони наприклад, знаходження активів в податковій заставі. Згідно з ч. 5 ст. 203 Господарського кодексу України не допускає зарахування у випадку спливу строку позовної давності;

4) домовленості сторін заміною первісного зобов'язання новим зобов'язанням (новація) між тими ж сторонами. ст. 604 Цивільного кодексу України, ст. 204 Господарського кодексу України. Наприклад, зміна купівлі-продажу на договір оренди з подальшим викупом. Новація припиняє додаткові зобов'язання, пов'язані з первісним зобов'язанням, якщо інше не встановлено договором;

5) прощення боргу ст. 605 Цивільного кодексу України, якщо не порушує права третіх осіб (наприклад, якщо стосовно кредитора порушено справу про банкрутство, він не може простити борг за іншим зобов'язанням);

При цьому, договір має виконуватися відповідно до умов, які були погоджені сторонами при його укладенні. Проте, зміна умов договору або розірвання договору може розглядатися, як: правовий наслідок порушення однією із сторін договірної зобов'язання в силу положень ст. 611 Цивільного кодексу України. Проте в даному випадку йдеться не про зміну умов договору,

а про відповідальність неналежне виконання договірних зобов'язань, а сторона яка допустила таке порушення має притягуватися до майнової відповідальності.

Зазвичай будь-який договір може бути змінений або розірваний лише за згодою його сторін. У цьому відображається принцип свободи договору, адже учасники цивільного обороту є вільними не тільки у вирішенні питань щодо укладення договору, вибору виду договору та визначення його умов. Особи, які досягли домовленості при укладенні договору, можуть також домовитися про зміну його умов або взагалі про дострокове розірвання договору. Деякі обмеження цього права сторін встановлюються законом, наприклад, щодо договору на користь третьої особи, що передбачено ст. 636 ЦК України [71, с. 176].

Так, з моменту вираження третьою особою, на користь якої був укладений договір, наміру скористатися своїм правом, сторони договору вже не можуть його розірвати або змінити без згоди третьої особи, якщо інше не встановлено договором або законом.

Зміна або розірвання договору за рішенням суду на вимогу однієї сторони або в разі односторонньої відмови від договору мають місце, якщо тільки це прямо передбачено в конкретному договорі або в законі щодо даного виду договору. Зазвичай одна із сторін договору звертається до суду з вимогою про зміну або розірвання договору в разі його істотного порушення другою стороною.

Істотним вважається таке порушення стороною договору, якщо внаслідок завданої цим шкоди друга сторона значною мірою позбавляється того, на що вона розраховувала при укладенні договору. Критерій істотності порушення договору має оціночний характер [71, с. 177].

Отже, по кожній справі суд встановлює характер порушення умов договору, виходячи із конкретних обставин, незалежно від того який спосіб укладення договору було обрано сторонами.

Зокрема процесуальне законодавство передбачає порядок подачі електронних доказів під час розгляду справи в суді. Відповідно до ст. 100

Цивільного процесуального кодексу України електронними доказами є інформація в електронній (цифровій) формі, що містить дані про обставини, що мають значення для справи, зокрема, електронні документи (в тому числі текстові документи, графічні зображення, плани, фотографії, відео- та звукозаписи тощо), веб-сайти (сторінки), текстові, мультимедійні та голосові повідомлення, метадані, бази даних та інші дані в електронній формі. Такі дані можуть зберігатися, зокрема, на портативних пристроях (картах пам'яті, мобільних телефонах тощо), серверах, системах резервного копіювання, інших місцях збереження даних в електронній формі (в тому числі в мережі Інтернет) [27]. Суб'єкти договірних відносин – учасники справи мають право подавати електронні докази в паперових копіях, посвідчених у порядку, передбаченому законом.

В разі якщо законодавець допускає зміну або розірвання договору в односторонньому порядку що сторона, яка виявила бажання відмовитися від договору (правочину), не звертається до суду, а лише повідомляє другу сторону про відмову від договору. Друга ж сторона набуває право оспорити таку відмову від договору в судовому порядку.

Одностороння відмова від договору можлива тільки у випадках, якщо право на таку відмову встановлено договором або законом. У чинному законодавстві відсутні норми, в яких закріплено право на односторонню відмову від електронного договору, але законодавець не ставить наявності або відсутності такого права від форми договору. Тому в разі якщо договір укладення в електронній формі і законодавством або договором передбачено право на односторонню відмову або зміну договору, то електронний документ є належною формою вираження волі сторони договору щодо зміни або припинення договірних відносин. Однією із підстав зміни або розірвання договору є істотна зміна обставин, якими сторони керувалися при укладенні електронного договору. Відповідно до ч. 1 ст. 652 ЦК України істотною вважається така зміна обставин, якщо вони змінилися настільки, що, якби сторони могли це передбачити, вони не уклали б договір або уклали б його на

інших умовах. За цієї підстави договір може бути змінений або розірваний за згодою сторін, якщо інше не встановлено договором або не впливає із суті зобов'язання.

Законодавець в ст. 652 ЦК України вказує, що якщо сторони не досягли згоди щодо приведення договору у відповідність з обставинами, які істотно змінилися, або щодо його розірвання, договір може бути розірваний за рішенням суду на вимогу заінтересованої сторони за наявності одночасно таких умов:

- у момент укладення договору сторони виходили з того, що така зміна обставин не настане;
- зміна обставин зумовлена причинами, які заінтересована сторона не могла усунути після їх виникнення при всій турботливості та обачності, які від неї вимагалися;
- виконання договору порушило б співвідношення майнових інтересів сторін і позбавило б заінтересовану сторону того, на що вона розраховувала при укладенні договору;
- із суті договору або звичаїв ділового обороту не впливає, що ризик зміни обставин несе заінтересована сторона [61, с. 165].

Зміна або розірвання договору, як правило, оформлюється як додаткова угода до цього договору. Закон вимагає, щоб зміна або розірвання договору здійснювалися в такій самій формі, що й договір, який змінюється або розривається. Таким чином зміна та розірвання електронного договору має здійснюватися у той же спосіб, що і укладення власне первісного договору.

Істотне значення в разі зміни або розірвання договору має встановлення моменту, з якого договір вважається зміненим чи припиненим. У разі зміни або розірвання договору за згодою сторін зобов'язання, що впливає з цього договору, змінюється або припиняється з моменту досягнення домовленості про зміну або розірвання договору, якщо інше не встановлено договором чи не зумовлено характером його зміни. Якщо договір змінюється або розривається в судовому порядку, зобов'язання змінюється або припиняється з

моменту набрання рішенням суду про зміну або розірвання договору законної сили. У разі односторонньої відмови від зобов'язання частково або в повному обсязі ст. 615 Цивільного кодексу України договір вважається зміненим або розірваним, як правило, з моменту одержання контрагентом повідомлення про відмову однієї із сторін від зобов'язання [3].

При цьому, слід звернути увагу на ст. 16 Закону України «Про електронну комерцію», яка вказує, якщо інше не передбачено законом або договором, електронний документ (повідомлення) вважається відправленим суб'єктом електронної комерції у момент, коли такий документ (повідомлення) переданий за межі інформаційної системи суб'єкта або особи, уповноваженої на його відправлення. Якщо інше не передбачено законом або договором, електронний документ (повідомлення) вважається отриманим суб'єктом електронної комерції у момент, коли такий документ (повідомлення) отриманий інформаційно-телекомунікаційною системою суб'єкта. Отже, саме з цього моменту слід пов'язувати юридичні наслідки, які випливають з отримання документа в електронній формі який містить інформацію про зміну або припинення договірної зобов'язання.

У разі зміни договору зобов'язання, що виникло з нього, не припиняється, а продовжує діяти. Відбувається лише заміна певних умов договору щодо предмета, місця та строків виконання договору тощо. Якщо ж відбулося розірвання договору, зобов'язання сторін, породжені цим договором, припиняються. При цьому правовий зв'язок між сторонами може припинитися взагалі або трансформуватися в обов'язок сторони, яка істотно порушила договір, відшкодувати другій стороні збитки, завдані розірванням договору.

Аналізуючи законодавство України та праці провідних науковців ми дійшли висновку що електронний договір це домовленість кількох сторін яка спрямована на встановлення, зміну або припинення цивільних прав та обов'язків яка оформлена в електронній формі.

Досліджуючи чинне законодавство України ми не знайшли чіткого визначення поняття зміна договору чи розірвання договору, які б були універсальними для всіх правочинів що вчиняються в Україні.

Внесення змін до договору є актуальним при встановленні довготривалої співпраці, це необхідно насамперед для того що договір був чинним та відповідав актуальним вимогам законодавства. Що ж стосується розірвання договору є актуальним за умови коли подальше існування цих правовідносин, враховуючи зміни в змісті договору, є неможливими чи є недоцільним, або ж договірні відносини втратили свою актуальність.

Тому ми пропонуємо доповнити Закон України «Про електронну комерцію» статтею 11-1 викласти в наступній редакції «Електронний договір може бути припинений за наступних підстав :

- 1) електронний договір може бути розірваний за згодою сторін, шляхом підписання додаткової електронної угоди до договору;
- 2) за рішенням суду в порядку передбаченому пунктом 2 статті 651 Цивільного кодексу України;
- 3) у разі односторонньої відмови від договору у повному обсязі або частково, за умови повного виконання та оплати послуг на момент розірвання договору, якщо право на таку відмову встановлено договором;
- 4) у разі реорганізації юридичної особи чи її припинення, але за умови повного виконання договірних зобов'язань на момент вчинення даного правочину.

Це значною мірою вплине на покращення відносин між контрагентами під час розірвання договору. Та дозволить сторонам орієнтуватися на законність підстав розірвання договору згідно Закону України «Про електронну комерцію»

ВИСНОВКИ ТА ПРОПОЗИЦІЇ

Дослідивши питання господарсько-правового регулювання електронної торгівлі та на підставі викладеного у випускній кваліфікаційній роботі матеріалу зроблені такі висновки :

1. Під електронною торгівлею слід розуміти спосіб провадження торговельної діяльності дистанційно з використанням інформаційно-комунікаційних систем, внаслідок чого в учасників господарських відносин виникають права та обов'язки майнового характеру щодо переходу права власності на товари в силу укладення договору в електронній формі, а також надання супутніх послуг, які забезпечують проведення торговельної діяльності в сфері розрахункових, посередницьких та інших відносин. Електронна торгівля охоплює широкий спектр бізнес-операцій, включаючи: встановлення контакту, обмін інформацією, до і післяпродажну підтримку продаж; електронну оплату управління доставкою та її відстеження, доставку продуктів, широкий спектр телекомунікаційних технологій, включаючи електронну пошту, технологію електронного обміну даними й електронні платежі, які призначені для задоволення потреб фізичних та юридичних осіб, органів державної влади в телекомунікаційних послугах. Електронна торгівля є однією з головних форм провадження господарської в основі якої є операції, що здійснюються за цивільно-правовими договорами, що передбачають передачу прав власності на товари, надання послуг та проведення робіт шляхом здійснення через мережу Інтернет та інші телекомунікаційні системи.

2. Електронна комерція відображає розвиток інформаційно-телекомунікаційних систем, при цьому суб'єктами електронної комерції можуть бути всі користувачі таких інформаційно-телекомунікаційних систем, а саме юридичні та фізичні особи – підприємці, юридичні особи та фізичні особи, фізичні особи – підприємці та фізичні особи, які під час вчинення електронного договору зобов'язані керуватися як загальними положеннями законодавства так і спеціальними положеннями законодавства.

Незважаючи на значну кількість нормативних актів, які регулюють правовий статус даних суб'єктів, існують певні труднощі, насамперед це проблемна індивідуалізація суб'єкта, яку можна визначити за допомогою IP-адреси пристрою, з якого було здійснено замовлення та його підтвердження іншою стороною.

3. Електронний договір є різновидом господарського договору, який укладено у письмовій формі. Електронний договір містить інформацію, яка зафіксована у вигляді електронних даних, обов'язково включаючи в собі умови договору та інші необхідні реквізити документа, вираженого в електронній (письмовій) формі. При цьому такі договори повинні відповідати всім вимогам, встановленим для електронних документів, а саме: інформація в такому документі має бути зафіксована у вигляді електронних даних, включаючи обов'язкові реквізити документа, а також він повинен бути підписаний електронним підписом.

4. Чинним законодавством встановлено особливий порядок укладення електронних договорів, Закон України «Про електронну комерцію» чітко вказує на те, що оферта електронного договору повинна бути розміщена на сайті оферента, має містити в собі всі істотні умови договору, які визначені Цивільним кодексом України та іншу інформацію, яку сторони визначають як істотні умови договору. Оферта може надаватися стороні у вигляді надісланого комерційного електронного повідомлення, розміщення оферти на сайті чи інших інформаційно-телекомунікаційних системах, виставленні рахунку-фактури для оплати. Акцепт даного виду оферти може виражатися у формі: надсилання підтверджуючого електронного повідомлення на комерційне повідомлення, оплати рахунку-фактури; заповнення форми заяви про прийняття даної пропозиції в електронній формі; вчинення інших дій, які можуть розцінюватися як прийняття пропозиції укласти електронний договір, за умови що такі дії роз'яснено в інформаційній системі.

5. Внесення змін до електронного договору є актуальним при встановленні довготривалої співпраці. Це необхідно насамперед для того, щоб договір був

чинним та відповідав актуальним вимогам законодавства. У разі зміни договору зобов'язання, що виникло з нього, не припиняється, трансформується відповідно до волі сторін договору. За волею сторін, яка закріплюється договором відбувається заміна певних умов первісного договору щодо місця, строків та інших умов виконання договору тощо. Якщо ж відбулося розірвання договору, зобов'язання сторін, породжені цим договором, припиняються. При цьому правовий зв'язок між сторонами може припинитися взагалі або трансформуватися в обов'язок сторони, яка істотно порушила договір, відшкодувати другій стороні збитки, завдані розірванням договору.

З метою удосконалення чинного законодавства України з питань регулювання електронної торгівлі, пропонуємо внести наступні **зміни та доповнення** до деяких законодавчих актів України, а саме:

а) внести зміни до ст. 6 Закону України «Про електронну комерцію» та доповнити абзацом другим ч. 1 в такій редакції: *«Постачальники послуг проміжного характеру інституційних суб'єктів електронної комерції є особи, діяльність яких відбувається у технологічному сенсі та забезпечує виконання електронного правочину, його посвідчення та зберігання, з метою подальшого його відтворення за потреби учасників правовідносин»*

б) доповнити абзацом 3 ч. 2 ст. 639 Цивільного кодексу України в такій редакції:

«електронний договір — це домовленість двох або більше сторін, що спрямована на встановлення, зміну або припинення, прав і обов'язків, що оформлено за допомогою електронних засобів, достовірність якого засвідчується за допомогою цифрової ідентифікації особи, яка здійснила даний правочин, даний договір можна відтворювати за допомогою електронних засобів відображення інформації».

в) доповнити Закон України «Про електронну комерцію» ст. 12-1 в такій редакції :

«Обов'язкові реквізити електронного договору це істотні умови договору, які передбачені чинним законодавством та без яких даний договір варто вважати неукладеним.

Обов'язковими реквізитами електронного договору є :

- найменування сторін, які укладають електронний договір;*
- адреса (місцезнаходження) електронного договору;*
- документи, які посвідчують фізичну особу або інформація Єдиного державного реєстру юридичних осіб, фізичних осіб – підприємців та громадських формувань щодо суб'єктів дані яких містяться в реєстрі;*
- істотні умови договору, а також інші умови погоджені сторонами»*
- рахунок на який буде здійснюватися оплата;*
- номер телефону та електронна адреса;*
- дані про надавача кваліфікаційного електронного підпису;*
- платформу за допомогою якої підписано договір.»*

г) доповнити Закон України « Про електронну комерцію» статтею 11-1 яку викласти в наступній редакції : *«Електронний договір може бути припинений за наступних підстав :*

- 1) електронний договір може бути розірваний за згодою сторін, шляхом підписання додаткової електронної угоди до договору;*
- 2) за рішенням суду в порядку передбаченому пунктом 2 статті 651 Цивільного кодексу України,*
- 3) у разі односторонньої відмови від договору у повному обсязі або частково, за умови повного виконання та оплати послуг на момент розірвання договору, якщо право на таку відмову встановлено договором;*
- 4) у разі реорганізації юридичної особи чи її ліквідації, але за умови достроково виконання договірних зобов'язань».*

Чинне законодавство в сфері електронної торгівлі потребує постійної актуалізації діючих правових норм, які будуть відповідати сучасним вимогам в економіці, та електронному бізнесі зокрема, і сприятимуть її швидкому

розвитку, що в свою чергу зробить Україну більш привабливою для зовнішніх інвестиції та покращить її показники на світовому ринку.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Конституція України від 28.06.1996. № 254к/96-ВР. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96%D0%B2%D1%80/con v#n476> (дата звернення: 01.011.2021).
2. Господарський кодекс України : Закон України від 16.01.2003 р. № 436-IV. URL:<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15>. (дата звернення: 01.11.2021).
3. Цивільний кодекс України : Закон України від 16.01.2003 р. № 435-IV. URL:<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15>. (дата звернення: 01.11.2021).
4. Цивільний процесуальний кодекс України: Закон України від 18.03.2004 1618-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15#Text> (дата звернення: 01.11.2021).
5. Господарський процесуальний кодекс України: Закон України від 06.11.1991 № 1718-XII URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1798-12#Text> (дата звернення: 01.11.2021).
6. Кодекс адміністративного судочинства України: Закон України від 06.07.2005 № 2747-IV URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2747-15#Text> (дата звернення: 01.11.2021).
7. Про захист прав споживачів : Закон України від 12.05.1991 р. № 1023-XII. URL:<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1023-12#Text>. (дата звернення: 01.11.2021).
8. Про електронну комерцію: Закон України від 30.09.2015 р. № 675-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/675-19#Text> (дата звернення: 01.11.2021р.) .
9. Про електронні документи та електронний документообіг: Закон України від 22.05.2003 р. № 851-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/851-15#Text> (дата звернення: 01.11.2021) .

10. Про електронні довірчі послуги: Закон України 05.10.2017 № 2155VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2155-19#Text> (дата звернення: 01.11.2021).
11. Про захист інформації в інформаційно-телекомунікаційних системах: Закон України від 05.07.1994 № № 80/94-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80/94-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 01.11.2021).
12. Про платіжні системи та переказ коштів в Україні: Закон України від 05.04.2001 № 2346-III . URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2346-14#Text> (дата звернення 01.11.2021).
13. Про основні засади державної регуляторної політики в Україні: Закон України від 11.09.2003 № 1160-IV. URL : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1160-15> (дата звернення 01.11.2021)
14. Про публічні закупівлі: Закон України від 25.12.2015 № 922-VIII_ URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/922-19#Text> (дата звернення: 01.11.2021)
15. Національний стандарт України Роздрібна та оптова торгівля: ДСТУ 4303:2004 URL: <https://www.profiwins.com.ua/uk/directories1/dstu4303.html> (дата звернення: 01.11.2021).
16. Постанова Касаційного господарського суду Верховного Суду від 12.01.2021 р. у справі номер 524/5556/19 URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/94102130> (дата звернення: 01.11.2021)
17. Постанова Першої судової палати Касаційного цивільного суду Верховного суду від 16.12.2020 р. у справі номер 561/77/19. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/93708877> (дата звернення: 01.11.2021)
18. Рішення Апеляційного суду Донецької області від 09.10.2017 р. у справі номер 235/1462/17 URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/69414402> (дата звернення 01.11.2021)

19. Авраменко С. Мирославський С. Поняття цивільно-правового договору як регулятора договірних відносин. *Молодий вчений*. 2018. № 6 (58). С. 354–356.
20. Боднар Т. В. Договірні зобов'язання в цивільному праві. *Право України*. 2018. № 7. С. 59-65.
21. Бартименко В., Бартименко В., Крегул Ю. Правове регулювання міжнародної електронної комерції. *Зовнішня торгівля: економіка, фінанси, право*. 2018. № 2. С. 136-147.
22. Балюк Г. Сучасний стан та перспективи розвитку господарського та фінансового законодавства України: *Матеріали круглого столу*. 21 квітня 2015. К., 2015. 129 с.
23. Білявська Ю. Регулювання електронної комерції в Україні. *Молодий вчений*. 2016. № 10. С. 336-339
24. Бондарчук О.Б, Бондарчук О.І. Інтернет-торгівля в Україні: суперечності розвитку та напрями гармонізації. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2018. № 1. С. 101-103.
25. Вінник О. М., Шаповалова О. В. Господарське право в умовах цифровізації економіки: навчальний посібник. За заг. ред. Вінник О. М.: НДІ приватного права і підприємництва імені академіка Ф. Г. Бурчака НАПрН України, 2020. 295 с.
26. Вінник О.М. Господарське право : навчальний посібник. К. : Правова єдність, 2012. 766 с.
27. Вінник О.М. Договірні відносини у сфері електронної торгівлі: проблема захисту прав покупців. Договір як універсальна форма правового регулювання: матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Івано-Франківськ, 16 березня 2018 р.). Івано-Франківськ: ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника», 2018. С. 85-90.
28. Великий енциклопедичний юридичний словник / за ред. Ю. С. Шемшученка. К. : Юрид. думка, 2012. 1020 с.

29. Господарське право України : навч. посіб. / С. Несинова, В. Воронко, Т. Чебикіна ; за заг. ред. С. Несиної. К. : Центр учбової літератури, 2012. 564 с.
30. Господарське право України: Підруч. для студ. вищ. навч. закл. /автор. кол. : Галянтич М, Грудницька С., Міхатуліна О. та ін. за заг. ред. Галянтич М.К. К.: МАУП, 2005. 424 с.
31. Голіна О. До питання про поняття електронних довірчих послуг та їх договірного забезпечення. *Підприємництво, господарство і право*. 2018. № 5. С. 73–76.
32. Гелич. Ю. Щодо питання про вдосконалення господарського законодавства України URL: http://elar.naiu.kiev.ua/bitstream/123456789/9809/1/%D0%A0%D0%B5%D1%84.%20%D1%81%D0%B8%D1%81%D1%82.%20%D0%B3%D0%BE%D1%81%D0%BF.%20%D0%B7%D0%B0%D0%BA%D0%BE%D0%BD%D0%BE%D0%B4._p016-018.pdf (дата звернення 1.11.2021).
33. Гончаренко О. Етичні кодекси поведінки суб'єктів цифрової економіки: правовий аспект. *Зовнішня торгівля: економіка, фінанси, право*. 2021. № 4. С. 72-84.
34. Джуринський В. Правове становище господарських об'єднань в Україні. К.: *Юрінком Інтер*, 2013. 224 с.
35. Дубровник Т. Інтернет торгівля в Україні. *Вісник КНТЕУ*. 2013. № 1. С. 20-28.
36. Еннан Р. Правовідносини у сфері електронної комерції: досвід Європейського Союзу. *Юридичний вісник*. 2019. №1. С. 87-92.
37. Задихайло Д. Модернізація правового господарського порядку в Україні (визначення масштабу проблематики *Вісник Академії правових наук України*. 2011. № 4. С. 114-125.
38. Задихайло Д. Право на підприємницьку діяльність у системі відносин правового господарського порядку. *Вісник Академії правових наук України*. 2011. № 2. С. 112-122.

39. Желіховський В. Правові засади електронної комерції в Україні. автореф. дис.канд. юрид. наук : спец. 12.00.07. Київський національний університет внутрішніх справ. Київ, 2007. 20 с.
40. Заїка О., Бірюков І., Цивільне право України: Загальна частина. Підручник / за ред. Бірюкова І.А.,. Київ : Алерта, 2014. 510 с.
41. Задорожній З. Електронна комерція в Україні: дискусійні аспекти нормативно-правового регулювання. *Вісник Тернопільського національного економічного університету*. 2017. № 1. С. 119-126.
42. Зубатенко О. Аналіз поняття «Електронна комерція» у контексті Закону України «Про електронну комерцію» . *Актуальні проблеми відчизняної юриспруденції*. 2016. № 1. С.32-34.
43. Козир Ю. Правова природа електронної комерції: теоретикокомпаративний аналіз. *Матеріали підсумкової науково-практичної конференції II туру Всеукраїнського конкурсу студентських наукових робіт*. 2018 URL: <http://er.nau.edu.ua/handle/NAU/33744>. (дата звернення: 10.05.2021 р.) . (дата звернення: 01.11.2021)
44. Коростей В. Господарське право України: теорія та практика. Загальна частина: курс лекцій / В. Коростей. Донецьк: Юго-Восток, 2010. 285 с.
45. Кучер В. Парасюк В. Господарське право: курс лекцій. Львів: Львівський державний університет внутрішніх справ. 2011. 380 с.
46. Кирилюк О. Договори, що укладаються з використанням електронних засобів зв'язку : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03. Київ. нац. ун-т. Т. Шевченка. Київ, 2015. 20 с.
47. Кучаковська Н. Правове регулювання електронних господарських договорів URL : <https://www.businesslaw.org.ua/pravove-reguluvannya-ukladennya-elektronnykh-gospodarskykh-dogovoriv/> (дата звернення 01.11.2021)
48. Луць. В. Контракти в підприємницькій діяльності : навч. посіб. 2-е вид., перероб. і допов. Київ : Юрінком Інтер, 2008. 576 с.

49. Мамутов В. Развитие господарського законодавства та господарського — правової думки в суверенній Україні: Науков. доповідь. Донецьк : Ін-т економіко-правових досліджень НАН України, 2004. 40 с.
50. Малишко В. Правове регулювання електронної торгівлі: Приватне право URL:<https://dspace.nau.edu.ua/bitstream/NAU/46925/1/%D0%9C%D0%B0%D0%BB%D0%B8%D1%88%D0%BA%D0%BE%20%D0%92.%D0%9C.%20%D0%9F%D0%A0%D0%90%D0%92%D0%9E%D0%92%D0%95%20%D0%A0%D0%95%D0%93%D0%A3%D0%9B%D0%AE%D0%92%D0%90%D0%9D%D0%9D%D0%AF%20%D0%95%D0%9B%D0%95%D0%9A%D0%A2%D0%A0%D0%9E%D0%9D%D0%9D%D0%9E%D0%87%20%D0%A2%D0%9E%D0%A0%D0%93%D0%86%D0%92%D0%9B%D0%86.pdf> (дата зверення 01.11.2021)
51. Маловичко С. Наукові підходи до визначення електронної торгівлі. *Наука і економіка*. 2016. № 1 (49). С. 33–39.
52. Мервінський О. Європейські вимоги щодо захисту персональних даних у сфері електронної комерції. *Правове, нормативне та метрологічне забезпечення системи захисту інформації в Україні*. 2015. Вип. 2 (30). – С. 34–40.
53. Науково-практичний коментар Господарського кодексу України: / О.А. Беянович, О.М. Вінник, В.С. Щербина / за заг. ред. Г.Л. Знаменського, В.С. Щербини. К.: ЮрінкомІнтер, 2012. 776
54. Нескороджена Л. Реформування системи господарського законодавства України *Матеріали круглого столу, 2 грудня 2014. К., 2014. 115 с.*
55. Нескороджена Л.Л. До питання визначення понять «електронний бізнес», «електронна комерція», «електронна торгівля». *Наукові записки Інституту законодавства Верховної Ради України*. 2017. № 5. С. 17-21.
56. Ніколенко Л., Лагуткіна Г. Особливості господарського договору як підстави виникнення господарських зобов'язань. *Право України*. 2009. № 6. С. 36-39

57. Організація торгівлі: Навчальний посібник / В.В. Апопій, І.П. Міщук, В.М. Робицький, С.І. Рудницькій, Ю.М. Хом'як. 2019. URL : https://pidru4niki.com/18641210/marketing/elektronna_torgivlya. (дата звернення: 10.05.2021 р.).
58. Павлюк Т. Е-комерція в законі та житті. URL: <http://internetua.com/e-commerce-v-zakoni-ta-v-zgytti>. (дата звернення: 01.11.2021)
59. Пиленко С. Особливості правового регулювання відносин за договором, укладеним в електронній формі. *Підприємництво, господарство і право*. 2020. № 8. С. 48-53
60. Правове регулювання відносин у мережі Інтернет : монографія / [А. П. Гетьман, Ю. Є. Атаманова, В. С. Мілаш та ін.]; за ред. С. В. Глібка, К. В. Єфремової. Харків : Право, 2016. 360 с. .
61. Проблеми правового регулювання договірних відносин суб'єктів господарювання: монографія / В. М. Адам та ін.; за заг. ред. М. С. Долинської. Львів: ТОВ «Галицька видавнича спілка», 2019. 247 с.
62. Петров Є. До дискусії про правову природу господарського права. *Університетські наукові записки*. 2013. № 1. С. 187- 193.
63. Прилуцький Р. Цінність, перевірена часом: господарському праву сто років. *Юридична наука*. 2011. № 1. С. 93-100.
64. Помінова І. Переваги електронної торгівлі та перспективи її розвитку в Україні *Економічна стратегія і перспективи розвитку сфери торгівлі та послуг*. 2011. Вип. 2. С. 235–243.
65. Резнікова В. Поняття, значення та перспективи правового забезпечення електронної комерції в Україні *Теорія і практика інтелектуальної власності*. 2015. № 2. С. 58–72.
66. Сахарук Д. Поняття та види форми правочину. *Підприємництво, господарство і право*. 2003. № 12. С. 43–47.
67. Татаров О. Закон «Про електронну комерцію» сподівання та реалії URL: <http://blog.liga.net/user/otatarov/article/19348.aspx>. (дата звернення: 01.11.2021)

68. Тертичний Я. Сутність та природа електронної комерції . *Вісник Хмельницького національного університету. Економічні науки* 2018. № 3. Том 2. С. 277-284.
69. Ховрак І. Електронна комерція в Україні: переваги та недоліки. *ЕКОНОМІКА, ФІНАНСИ, ПРАВО*. 2013. № 4. С. 16-20.
70. Чижевська Л. Проблеми формування облікової політики підприємство електронного бізнесу в Україні. *Науковий вісник ПУЕТ* . 2015 № 2. С. 171-178.
71. Цивільне право України : підручник : у 2 т. / Спасибо-Фатєєва І.В., Борисова В.І., Яроцький В.Л. / за ред. В. І. Борисової, Х. : Право, 2014. Т. 2. 816 с.
72. Шаблієнко А. Суб'єкти правовідносин у сфері електронної комерції *Теорія і практика інтелектуальної власності*. 2015. № 1 С. 84-90.
73. Шелудняков Р. Електронна комерція: сутність, генеза, правове регулювання. *Вісник Чернівецького факультету Національного університету «Одеська юридична академія»*. 2017. № 3. С. 81-93.
74. Щербина В. Господарське право: [підручник] / В. Щербина. 4- те вид., перероб. і допов. К. : Юрінком Інтер, 2009. 640 с.
75. Ямкова І. Актуальні проблеми господарського права *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2015. Вип. 2. С. 52-57.
76. Ямкова І. Напрями вдосконалення правового забезпечення підприємницької діяльності в Україні. *Економіка та право*. 2013. № 2. С. 47-51.